

GRØNN VEKST FOR FRAMTIDA

En retningsgivende nærings- og industripolitikk for sentrum-venstre

2019

Om arbeidet

Dette notatet er resultatet av en tverrpolitisk arbeidsgruppe med representanter fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet de Grønne, i samarbeid med Tankesmien Agenda.

Notatet tar til orde for en retningsgivende og bærekraftig nærings- og industripolitikk som støtter opp om tydelige klima- og miljømål, og som sikrer rettferdig omstilling, fordeling av gevinster, bærekraftig velferd og arbeidsplasser i hele landet.

Innledning og sammendrag

I hele Norge finnes små og store bedrifter som hver dag utvikler kvalitetsprodukter og -tjenester som verdsettes høyt av kundene, som skaper arbeidsplasser og som gir verdier til fellesskapet. For å finansiere velferden vår er vi avhengige av disse bedriftene og skatteinntektene de gir. Forholdet går også motsatt vei: gode velferdsordninger og omfordeling er i næringslivets egeninteresse, og små økonomiske forskjeller gir oss mer økonomisk vekst og verdiskaping.

Norsk næringsliv er konkurransedyktig og produktivt og gjør stadige grep for å bli mer bærekraftig. Ikke sjeldent har norske bedrifter ligget i forkant av politiske reguleringer, ved å strekke seg lengre enn minimumskravene tilsier, og de har dermed utviklet produkter og tjenester som i seg selv presser andre næringsaktører til å gjøre det samme. Konkurransen har slik gitt et større press for innovativ og bærekraftig produktutvikling.

Men det haster å gjøre norsk økonomi enda mer klima- og miljøvennlig. Som FNs klimapanel advarte om i 2018 har vi 11 år på oss til å halvere verdens utslipp av klimagasser. Vi trenger både nye jobber og eksportinntekter i tillegg til dem vi har, og framtidens næringsutvikling må være grønn. Hadde private initiativ alene kunnet sørge for at vi fikk på plass det grønne skiftet, ville vi vært der allerede. Vi er dessverre langt unna: næringslivet er utsatt for høy klimarisiko og den grønne omstillingen i Norge går for sakte. Vi er for avhengig av enkelt næringer, og trenger flere bein å stå på, som ofte beskrives som at norsk økonomi må differensieres. Som regjeringens perspektivmelding fra 2017 pekte på, må vi omstille norsk økonomi framover til en ny situasjon, der Norge ligner mer på andre økonomier uten olje- og gassressurser. Selv om Norge har store muligheter innenfor flere næringer, vil ikke disse baseres på grunnrente¹, og annen næringsutvikling vil dermed ikke gi samme superprofitt som oljevirkosomheten gjør.

Raske teknologiske endringer og klima- og miljøutfordringene er forhold som øker usikkerheten til enkeltbedrifter i deres hverdag. I fravær av offensiv nok politikk som avlaster risiko og gir retning, blir næringslivet stående for alene til å satse stort nok. Ny teknologiutvikling er langsiktig. Men for de aller fleste bedrifter må investeringer kaste av seg også på kort sikt. Teoretisk er det mange gode argumenter for en næringsnøytral eller tilretteleggende næringspolitikk, men disse holder ikke i møtet med virkeligheten.

Økende sentralisering, manglende grønn omstilling som delvis kommer av en konserverende næringspolitikk, og behovet for rettferdig omstilling er blant forholdene som gjør det nødvendig med en ny retningsgivende næringspolitikk i dag.

¹ Grunnrente er et begrep som typisk er knyttet opp mot utnyttelse av naturressurser. Grunnrente, eller ressursrente, er definert som avkastning på arbeid og kapital utover hva som er normalt i andre næringer, basert på utnyttelse av en begrenset naturressurs.

I løpet av høsten 2018 og våren 2019 har Espen Barth Eide, Geir Pollestad, Kari Elisabeth Kaski og Per Espen Stoknes, fra henholdsvis Ap, Sp, SV og MDG møttes regelmessig for å stake ut en tydelig grønn og mer aktiv næringspolitikk. Kristelig Folkepartis Dag Inge Ulstein deltok i arbeidet frem til han gikk inn i den sittende regjeringen. Deltakerne har representert seg selv som enkeltpersoner. Tankesmien Agenda har fungert som sekretariat for prosessen, der leder Trygve Svensson, Sigrud Hagerup Melhuus, Anne Beathe Kristiansen Tvinnereim og Sigrun Aasland deltok i arbeidet. Gjennom flere møter med ekspertinnledere og åpne diskusjoner har utvalget kommet frem til en felles retning for politikken. Dette notatet gjør rede for en felles visjon, prinsipper og eksempler på konkrete forslag til tiltak. I løpet av arbeidet har det blitt tydelig at en framtidrettet næringspolitikk må forene tre mål:

(1) Grønn vekst er mulig og nødvendig innenfor rammen av jordas bæreevne.

(2) En nærings- og industripolitikk for framtida må gi rettferdig fordeling, og jobber og gode liv i hele landet. Hvis ikke omstillingen er rettferdig, forsvinner oppslutningen om politikken. Motsatt vil omstillingstrygghet gi omstillingsvilje.

(3) For å oppnå en grønn og rettferdig omstilling må vi føre en aktiv og retningsgivende nærings- og industripolitikk. Vi må ta et endelig farvel med dagens næringspolitikk: idéen om at en passiv, tilretteleggende eller næringsnøytral tilnærming vil gi oss næringsstrukturen som er nødvendig for framtida. Ikke minst må politikken sette oss i stand til å ta i bruk ressurser i hele landet. En ny, retningsgivende næringspolitikk legger til grunn et strategisk partnerskap mellom staten, regionale og lokale myndigheter og næringslivet for framtidens næringsutvikling.

Utvalget har blitt enige om mål for disse tre prinsippene, og eksempler på tiltak for å oppnå dem. Tiltakene er ikke uttømmende. Alle målene og tiltakene skal gi næringsutvikling i Norge. I fase II av arbeidet, som vil fortsette etter kommunevalget 2019, vil utvalget enes om flere tiltak for å oppnå overordnede mål og visjon.

Mål for grønn vekst: Grønn vekst handler om en absolutt begrensning av klima- og miljøskade, samtidig som økonomien fortsetter å vokse. Vi skaper altså mer verdier, samtidig som vi bruker mindre ressurser. Grønn vekst forutsetter økt ressursproduktivitet i produksjonen. Økt ressursproduktivitet innebærer en stadig mer effektiv bruk av innsatsfaktorene i økonomien. Det betyr lavere utslipp av klimagasser og mindre miljøbelastning, samtidig som verdiene vi skaper basert på innsatsfaktorene øker. Begrepene økt ressursproduktivitet og grønn vekst forklares nærmere i del 3.1.2.

For å opprettholde vår høye levestandard trenger vi fortsatt vekst og verdiskaping. Det nye er erkjennelsen av at all økonomisk vekst må skje innenfor jordas bæreevne og med lavest mulige utslipp. Det betyr at vi må bruke ressursene langt mer effektivt, og fremme ressursproduktivitet på nye måter gjennom smartere materialvalg, sirkulær anvendelse og nye forretningsmodeller. Skal vi lykkes med det, trenger vi konkretet politiske mål og virkemidler for å oppnå disse ambisjonene.

For å gi grønn vekst og økt ressursprodukt er det behov for en rekke tiltak. Blant dem er følgende:

1. Ressursproduktiviteten i norsk produksjon skal tredobles innen 2040 fra 2020-nivå, tilsvarende en gjennomsnittlig årlig økning på 5 prosent. Mål om tredobling av ressursproduktiviteten tar utgangspunkt i to forhold: (1) norsk økonomi vil kunne fortsette en vekst som tilsvarer dagens nivå, (2) samtidig som vi vil oppnå forskningsbaserte og forpliktende klima- og miljømål, herunder å begrense den globale oppvarmingen til godt under 2 grader, og tilstrebe å begrense temperaturøkningen til 1,5 grader. I perioden 2003-2014 har land som Sverige, Finland og Danmark oppnådd et tilsvarende nivå i ressursproduktiviteten, mens Norge ikke har klart dette. Målsettingen skal iverksettes i samarbeid med industrien og næringslivet, og alle sektorer skal rapportere på felles indikatorer.
2. Bedrifter som oppnår en høyere ressursproduktivitet enn den politiske målsettingen, bør oppnå skattemessige fordeler.
3. OECDs indikatorer for grønn vekst skal bli en del av rapporteringen i statsbudsjettet. Norge rapporterer allerede årlige tall til OECD med utgangspunkt i deres *green growth indicators*¹. Ved å inkludere indikatorene i det norske statsbudsjettet, vil vi få en systematisk oversikt over hvordan Norge ligger an i utviklingen mot økt ressursproduktivitet og den grønne omstillingen av økonomien.
4. Det skal opprettes materialdatabaser for en sirkulær bygg- og industriproduksjon. De fleste materialene kan brukes nærmest endeløst, såfremt de holdes rene, designet legger til rette for gjenbruk og produkter følges av sporingssystemer. Databasene skal gi oversikt over tilgjengelige materialer for gjenbruk for næringsaktører. En materialdatabase som gjør gjenbrukte materialer mer tilgjengelig for næringslivet vil kunne stimulere til innovasjon og kostnadsbesparelser for bedrifter i hele landet.
5. Tydelige nasjonale mål for enkeltsektorer som for eksempel skipsfart og industri må tallfestes og tidfestes, slik at de forplikter både myndigheter og næringsaktører og sikrer forutsigbare konkurransevilkår. Slike mål skal formuleres i tett dialog med næringslivet.
6. Norge skal ha en verdikjede for karbonfangst og -lagring tilsvarende 5 millioner lagret tonn CO₂ pr. år i 2030.
7. Det skal utvikles løsninger for elfly tilpasset norske kortbaneflyvninger, gjennom offentlige innkjøp og kontrakter, lettelser i avgiftssystemet og offentlige investeringer.
8. Det utvikles en nasjonal eksportstrategi med mål om å doble norsk eksport fra industrien utenfor petroleums-klyngen innen 10 år.
9. Det norske samfunnet skal ikke ha utslipp fra fossile energikilder i 2050.

Mål for rettferdig omstilling: Arbeidstakerne skal være trygge på at de får gode jobber, uansett hvor i landet de bor, og at de får tilgang til nødvendig kompetanse for å være en del av det norske arbeidslivet. Å sikre trygghet for jobb og framtid er også fellesskapets ansvar, og byrden av omstillingen kan ikke falle på den enkelte. Rettferdig omstilling betyr gradvis innfasing av verdensledende kunnskap og teknologi til flere næringsområder.

Den nordiske samfunnsmodellen, med lav ulikhet, høy tillit, sterke sosiale strukturer og offentlige investeringer i utdanning og annen infrastruktur, har gjort oss til et velstående land. Selv om vi med stor sannsynlighet ville vært et rikt land uten oljen, slik våre naboland Sverige og Danmark er, har vi blitt ekstra rike på grunn av oljen. Som regjeringens Perspektivmelding fra 2017 pekte på, tilsier internasjonale klimaforpliktelser, fornybar teknologiutvikling og eksisterende oljereserver at oljeinntektene vil falle de neste tiårene². Disse endringene kan ikke komme som et sjokk på norsk økonomi, og heller ikke på norsk sysselsetting. Selv om vi fortsatt skal produsere olje og gass i Norge framover, må vi trappe opp overføringene av teknologi og kompetanse fra petroleumsnæringen til nye, grønne anvendelser allerede nå. Olje og gass har vært og er fortsatt Norges ledende industrieventyr i Norge, og vi har mye å takke dem som har bygget opp virksomheten på sokkelen og leverandørindustrien for. Nå skal vi ta steget inn et nytt, og mer differensierte industrieventyr, hvor vi skaper nye jobber innenfor rammen av den norske arbeidslivsmodellen, og på skuldrende av teknologien og kompetansen vi allerede har.

Eksempler på tiltak som skal bidra til rettferdig omstilling er:

10. Det må utvikles et helhetlig system for grønn omstilling med offentlig støtte som er forutsigbart og som ivaretar den enkelte arbeidstaker (ikke utelukkende bedriften). Et slikt helhetlig system for omstilling må inkludere en nasjonal kompetansereform.
11. Virksomheter som investerer i kompetanse bør kunne skrive kostnadene over flere år.
12. Offentlige utdanningsinstitusjoner må tilby korte og yrkesrettede moduler for etter- og videreutdanning på ulike nivåer og for en rekke grupper av arbeidstakere som er tilgjengelig i hele landet.
13. Finansiering av kompetansereform må knyttes til trepartssamarbeidet og inngå i lønnsoppgjør slik at forhandlingsinstituttet styrkes og flest mulig får tilgang på ny kompetanse.
14. Det skal iverksettes offentlige programmer for teknologioverføringer fra petroleumsnæringen til andre, nye næringer med et langsiktig perspektiv.

15. Skatte- og avgiftspolitik som har som intensjon å bidra til klimakutt for enkeltpersoner må være progressiv og kompensere for ulempene av store avstander, slik at skatte- og avgiftspolitikken er sosialt- og geografisk utjevne.

Mål for en aktiv og retningsgivende næringspolitikk: For å oppnå grønn vekst og rettferdig omstilling (mål 1 og 2), trengs en ny, retningsgivende nærings- og industripolitikk.

Global konkurranse, raske teknologiske endringer og klima- og miljøutfordringer kan øke usikkerheten for enkeltbedrifter som står foran investeringsbeslutninger og utviklingsprosjekter. Disse forholdene gjør offentlige initiativ for næringsutviklingen viktigere enn på lenge. Behovet for en retningsgivende og offensiv næringspolitikk som i større grad bidrar til å utløse potensial for ny vekst og verdiskaping er dokumentert av ekspertutvalget for grønn konkurransekraft fra 2016, som peker på at «staten må spille en mer aktiv rolle blant annet som rammesetter», at «det er behov for en ny dynamikk mellom myndigheter og næringsliv», og at staten må sette mål og peke på retning i samarbeid med næringslivet³.

En tilretteleggende næringspolitikk, der statens rolle er å stå i bakgrunnen og rette opp markedsfeil, og ellers overlater hovedansvaret til de private å løse samfunnsutfordringene våre, er en feilslått og utdatert tilnærming, sett i lys av hva vi i dag vet om innovasjon, og offentlig sektors rolle som entreprenør.

En framtidsrettet, retningsgivende næringspolitikk som utvalget tar til orde for i dette notatet vil innebære at *myndighetene inngår i strategiske partnerskap med næringslivet*, med en felles visjon om konkrete *utfordringer* som skal løses.

En slik tilnærming handler dermed ikke om en romantisering av næringspolitikken fra tidligere tiår, der både Norge og verden så annerledes ut. Langt mindre om å peke ut vinnere blant enkeltbedrifter eller teknologier. Politikken skal ikke stå i veien for en sunn og effektiv konkurranse mellom bedrifter. Offentlige aktører skal heller ikke gjøre noe som næringsaktører kan gjøre bedre eller like godt. Myndighetene skal gjøre det som ellers ikke blir gjort. Staten og lokale myndigheter skal dermed i større grad fungere som en entreprenør og drivkraft for grønn omstilling, i tett samarbeid med næringslivet. Næringspolitikken skal dessuten understøtte flere mål i samfunnet vårt, som levende distrikter og næringsutvikling over hele landet, i lokalsamfunn der naturressursene er lokalisert.

Eksempler på tiltak for en ny, retningsgivende næringspolitikk er:

16. Offentlige anskaffelser skal brukes systematisk for å utvikle nye, grønne næringsmuligheter for Norge, for eksempel innen maritim næring.
17. Staten må ta mer risiko. Offentlig tålmodig kapital skal ikke konkurrere med privat kapital, men bidra til teknologiutvikling som ikke vil finansieres av markedet, som har potensial for å gi verdiskaping og bærekraftig produksjon i Norge i framtida.

18. Staten kan bidra til å fylle hull i grønn næringsutvikling som er langsiktig og en del av verdikjeder der norske aktører deltar i flere faser. Slik kan man sikre at aktører i samme kjede finner hverandre. Dette kan gjøres på flere måter, for eksempel ved å styrke FoU, infrastruktur eller at det offentlige foretar direkte investeringer.

19. Det statlige eierskapet skal brukes systematisk og strategisk for å bygge nye, norske næringsmuligheter. Tilnærmingen innebærer en ny fleksibilitet i det statlige eierskapet: staten kan kjøpe eller øke sitt eierskap i selskaper, for eksempel i forbindelse langsiktig teknologiutvikling som krever tilgang til tålmodig kapital, eller dersom det er fare for at selskaper flytter ut av landet. Statlig eierskap kan dermed redusere betydningen av kortsiktige kvartalsvise resultater i utviklingsfaser. Samtidig skal staten selge seg ned og ut av selskaper når behovet for statlig eierskap ikke er tilstede.

20. Regionale myndigheters utviklingsrolle må styrkes. Utviklerrollen ligger i dag til fylkeskommuner, men betydelige økonomiske kutt gjør det vanskelig å fylle rollen. Behov for ny og oppgradert infrastruktur og potensial for offentlig/private partnerskap fanges ofte først opp på dette nivået.

Det er ingen motsetning mellom en god næringspolitikk på den ene siden, og en god klima- og miljøpolitikk, distriktspolitikk eller fordelingspolitikk på den andre. Tvert imot. En grønn næringspolitikk handler om en ny og helhetlig tilnærming til klimaomstilling, rettferdighet, og produktiv næringsutvikling. Vekst og verdiskaping er høyest og mest bærekraftig når den er tuftet på et ryddig og godt organisert arbeidsliv med små lønnsforskjeller.

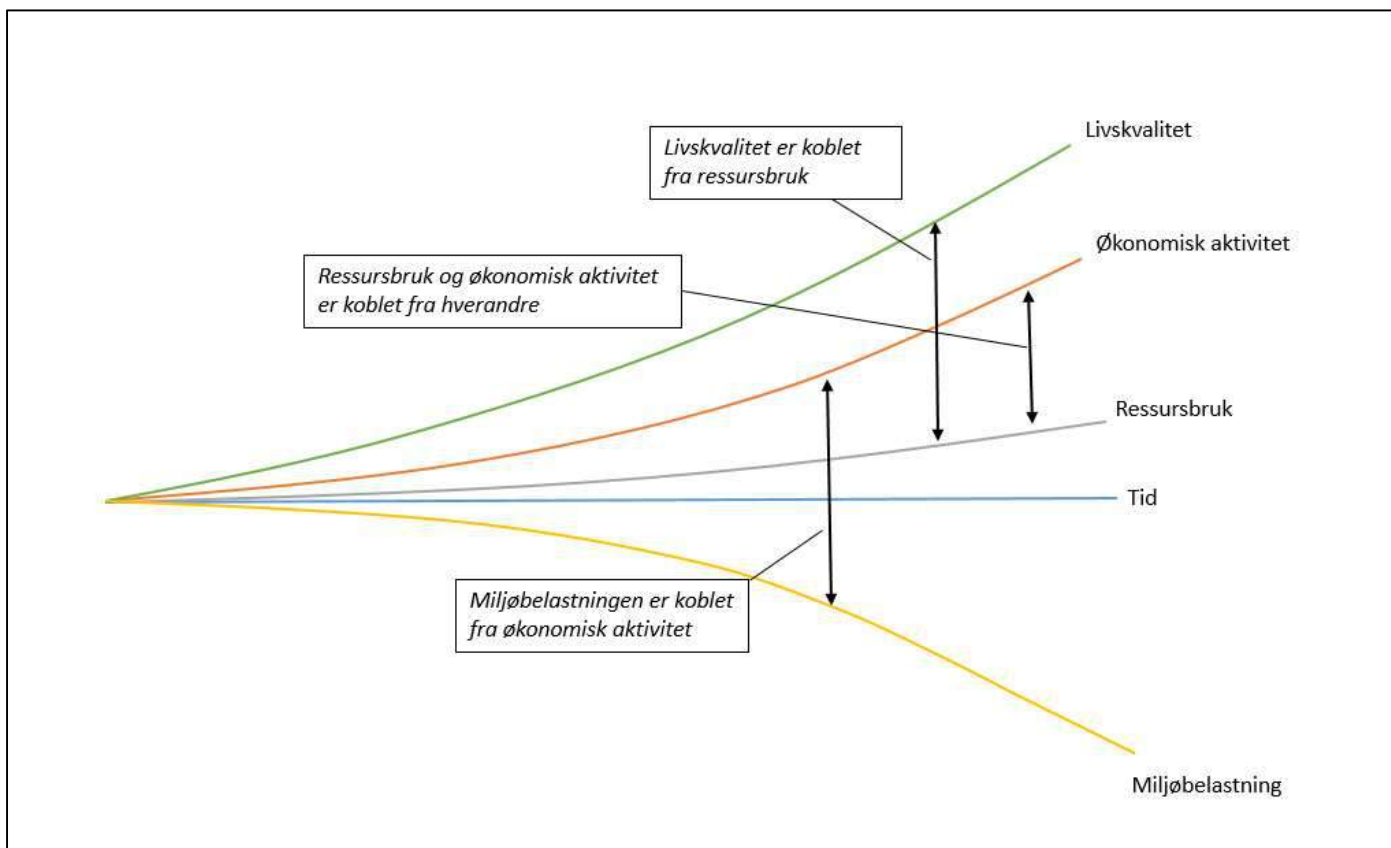
Innholdsfortegnelse

1	Visjon for nærings- og industripolitikken i det 21. århundre	10
2	Bakgrunn	11
3	Prinsipper for en grønn og aktiv nærings- og industripolitikk	21
3.1	Veksten må være reelt grønn	21
3.1.1	Grønn vekst handler om å snu rekkefølgen	21
3.1.2	Ressursproduktivitet som politisk mål	22
3.1.3	Mål for grønn vekst	24
3.2	En rettferdig og inkluderende nærings- og industripolitikk	26
3.2.1	Oljenæringen har gitt gode liv i hele landet. Hva nå?	26
3.2.2	Teknologi uten politikk kan gi sentralisering og konsentrasjon av gevinster	27
3.2.3	Vi må dele for å handle	27
3.2.4	Bygge opp, ikke bygge ned	28
3.2.5	Mål for rettferdig omstilling	30
3.3	En retningsgivende nærings- og industripolitikk	30
3.3.1	Klimaendringer, miljøutfordringer og teknologiske endringer gir markedsfeil.	32
3.3.2	Offentlig sektor kan fungere som drivkraft for langsiktig innovasjon	33
3.3.3	Samfunnet har flere mål enn næringslivet	34
3.3.4	En tilretteleggende næringspolitikk er ikke nok	35
3.3.5	Mål for en aktiv og retningsgivende næringspolitikk	36
3.4	Oppsummering	37
4	Virkemidler må understøtte hverandre	38
5	Videre arbeid	41

1 Visjon for nærings- og industripolitikken i det 21. århundre

En konkretisering av visjonene for samfunnet i framtida gjør det tydeligere hva slags politikk som trengs i dag for å komme dit vi ønsker. Visjonen for Norge i 2050 som utvalget er enige om er følgende:

I 2050 er Norge et land med høy verdiskaping spredt over hele landet, nær full sysselsetting og null netto skadelige utslipp til luft, vann og jord. Vi skaper stadig mer økonomiske verdier og investerer tilstrekkelig i sosiale verdier og naturverdier samtidig, slik at den brede nasjonalformuen vokser. Den neste generasjonen skal kunne overta produksjonsforhold, velferd og natur som er i bedre stand enn den var i årene før 2050. Dette gjør vi ved å tilrettelegge for at livskvalitet og velferd vokser raskere enn BNP per person, og den økonomisk verdiskaping vokser vesentlig raskere enn ressursbruken. På den måten går det samlede miljø-fotavtrykket raskt nedover, slik at økosystemene forbedres. Norge lykkes med å koble disse forholdene fra hverandre som vist på figuren.

Figur 1: Forholdet mellom økonomisk vekst, velstand og miljøbelastning er koblet fra hverandre

2 Bakgrunn

Sterke bedrifter og industrien er grunnlaget for et lands utvikling. I hele Norge finnes små og store bedrifter som hver dag utvikler kvalitetsprodukter og –tjenester som verdsettes høyt av kundene, som skaper arbeidsplasser og som gir verdier til fellesskapet. Mange norske bedrifter er verdensledende på sine områder, og er svært avanserte brukere og utviklere av teknologi. Norsk næringsliv og industri er også høyproduktivt, og preget av en solid kultur for endring.

Ikke minst er mange norske virksomheter selv svært offensive i arbeidet med å tilpasse virksomheten sin til et nytt nasjonal og globalt marked der spillereglene er endret, for eksempel som følge av klima- og miljøendringer. Ikke sjeldent har norske bedrifter ligget i forkant av politiske reguleringer, ved å strekke seg lengre enn minimumskravene tilsier, og de har utviklet produkter og tjenester som i seg selv presser andre næringsaktører til å gjøre det samme. Konkurransen gir dermed et større press for bærekraftig produktutvikling. Næringslivet har selv dokumentert egne omfattende ambisjoner og muligheter for grønn omstilling, blant annet gjennom veikartene som ligger til grunn for det regjeringsoppnevnte ekspertutvalget for grønn konkurransekraft fra 2016.⁴

Omstilling er ikke noe nytt i Norge. Selv om oppgaven vi står foran med omstilling av norsk næringsliv og økonomi er stor, trenger den ikke å være skremmende. Norsk økonomi har lange tradisjoner for omstilling. Gjennom 150 år har ni svært ulike næringer avløst hverandre som Norges ledende kilde til verdiskaping. Vi har flyttet oss fra landbruket via blant annet fiske, skipsfart, treforedling og prosessindustri til olje og gass, med tilhørende dominerende enkeltelskaper som har framstått nærmest uerstattelige fram til den dagen de ble forbigått av et annet.⁵ Hver hovednæring har i gjennomsnitt vært dominerende i bare 15 år. Olje- og gasseventyret, som ble utviklet som følge av en politisk villighet til å satse, men også å regulere, har vart lengre, og vil gi oss store inntekter i lag tid framover. Men etter åtte store omstillinger, er det ikke utenkelig med en niende.

Historien har vist at norsk økonomi er omstillingsdyktig, men også at skifter krever investeringer, ny kompetanse og politikk. I overgangen til noe nytt er usikkerheten stor, og rammebetingelser og tålmodig risikokapital er avgjørende. Erfaring fra tidligere omstillinger og industrielle paradigmeskifter viser at det i liten grad er en konkurransefordel å være godt posisjonert med de produktene og løsningene som ikke vil være de mest konkurransedyktige i framtida, fordi «man er for opptatt av å verne om eksisterende posisjoner heller enn å bruke innovasjonskraften til å se etter nye muligheter og ruste seg for å lykkes i fremtiden.»⁶

Norsk næringsliv har store ambisjoner for framtidsrettet omstilling. Dette er dokumentert blant annet gjennom veikartene som ligger til grunn for det regjeringsoppnevnte ekspertutvalget for grønn konkurransekraft fra 2016⁷.

Den norske velstanden er avhengig av at vi er omstillingsdyktige og innovative.

Næringsstrukturen justeres kontinuerlig av endringer i nasjonal og global etterspørsel, ressurstilgang og ny teknologi. Når bedrifter legges ned, frigjøres både arbeidskraft og kapital til mer produktiv og innovativ virksomhet, og resultatet er nye, tryggere jobber.

Norske studier har vist at de langvarige kostandene for samfunnet og enkeltpersoner av slik omstilling, ofte overvurderes.⁸ For i kjølvannet av nedleggelse er det vokst fram nye næringer og bedrifter med høyere verdiskaping og vekstpotensial.

Når norsk næringsliv klarer å skape slike resultater, hvorfor trenger vi da en ny, aktiv næringspolitikk?

Norsk samfunn og næringsliv står nå foran store endringer. Det haster å gjøre norsk økonomi mer klima- og miljøvennlig. Som FNs klimapanel advarte om i 2018 har vi 11 år på oss til å halvere utslipp av klimagasser, og FNs naturpanel pekte i 2019 på at naturødeleggelser og tap av biologisk mangfold utgjør en global utfordring på linje med klimaendringene. I Norge vil endringer i befolkningssammensetningen og eldrebølgen endre offentlige finansier, og øke behovet for inntekter til fellesskapet framover. Nå trenger vi både nye jobber og eksportinntekter, og framtidens næringsutvikling må være grønn.

Olje- og gassindustrien betyr svært mye for norsk økonomi, og vil gjøre det i lang tid framover. Hvor mye og hvor lenge er usikkert, men det er veldokumentert at inntektene fra olje og gass vil gradvis avta i tiårene som kommer, som følge av minkende reserver, internasjonale politiske klimareguleringer og en global økning i tilgangen til billig fornybar energi. Som regjeringens ekspertutvalg for grønn konkurransekraft fra 2016 pekte på, vokser fornybar energi raskt som følge av fallende priser på nullutslippsteknologi⁹. Og som regjeringens perspektivmelding fra 2017 viser til, er det forventet at produksjonen på norsk sokkel gradvis vil bli lavere etter midten av 2020-tallet. I følge både grønn konkurransekraftutvalget og perspektivmeldingen er det også slik at selv om petroleumsnæringen vil være stor i tiårene framover, vil sektoren ikke på samme måte som før bidra til vekst i andre deler av norsk økonomi.¹⁰

Den sentrale utfordringen som beskrevet i perspektivmeldingen er «å omstille norsk økonomi til en ny situasjon der vi ligner mer på andre økonomier uten olje- og gassressurser.»¹¹ Vi må derfor få flere bein å stå på, og det må skje raskere enn i dag.

Næringspotensial i hele landet utvikles ikke i dag. En ny, aktiv næringspolitikk kan også bidra til å realisere næringspotensial som vi vet eksisterer i hele landet: En mulighetsstudie fra Nord-Norge fra 2014 pekte blant annet på et stort potensial for økt verdiskaping innen havbruksnæringen med tilhørende leverandørindustri, biomarint næringsliv, mineralnæringen og i den kraftforedlende industrien fram mot 2030.¹² Vestlandsmeldingen fra 2019 illustrerer regionens muligheter blant annet innen marin og maritim næring, teknologi, industri og fornybar energi.¹³ I andre regioner i Norge er det tilsvarende muligheter innen industri, tjenesteytende næringer, teknologi og bioøkonomi. Dette er potensiale som i dag ikke realiseres, blant annet som følge av kompetansemangel i regionene, mangelfull infrastruktur eller utilstrekkelig kapitaltilgang.

Det er også en utfordring at fylkeskommunenes økonomiske handlingsrom er redusert de senere årene. Det gjør det krevende for regionene å fylle sin utviklerrolle. Flere regioner jobber aktivt med å tilrettelegge for grønn næringsomstilling i sine fylker, som for eksempel gjennom Innlandets bioøkonomistrategi, men de regionale aktørene mangler offentlige midler. Regionene er unikt posisjonert til å se regionale synergier mellom lokale

utdanningsinstitusjoner, forskning- og utviklingsinstitusjoner og næringsliv. De er også ansvarlige for nødvendig infrastruktur som fylkesveier og kaianlegg, som ofte er flaskehals for ytterligere næringsutvikling. I tillegg lyser de ut betydelige anbuds konkurranser som kan brukes mer strategisk i utvikling av nye teknologiske løsninger, dersom vi hadde hatt en tydeligere nasjonal retning for teknologi- og næringsutviklingen i Norge.

Et hovedmoment i innspillene fra norsk næringsliv til Kapitaltilgangsutvalget fra 2018 var at det ikke er generell mangel på kapital i Norge, særlig for modne bedrifter. Det er imidlertid utfordringer med kapitaltilgang for bedrifter i tidlig fase, der det kreves investeringsmiljøer med høy kompetanse, samt vilje og kapitalstyrke til å ta betydelig risiko.¹⁴ Spesielt virksomheter i den tidlige fasen som trenger flere år med kapitalkrevende utvikling før inntektene kommer, rammes av svak tilgang til kapital. Dette er samtidig virksomheter som kan ha potensial for stor vekst etter et vellykket utviklingsforløp.¹⁵ Kapitaltilgangsutvalget peker på at den dominerende betydningen av petroleumssektoren i Norge, og den skattemessig favorisering av investeringer i fast eiendom, har svekket kapitaltilgangen i egenkapitalmarkedet til andre sektorer¹⁶. Store verdier er bundet opp i eiendom i sentrale strøk i Norge, som i praksis er uproduktiv kapital, framfor å investeres i bedrifter som kan gi arbeidsplasser og verdiskaping i hele landet¹⁷.

Har nasjonale, regionale og lokale myndigheter forutsetninger for å gi retning i næringsutviklingen?

En aktiv nærings- og industripolitikk har gitt gode resultater før, men må gjøres på en annen måte nå. Norske bedrifter og industrien er selv svært offensive med å tilpasse seg ny global etterspørsel, og å utvikle nye, teknologiske løsninger for framtida. Ønskene om å sikre lønnsom drift, tjene penger og bidra positivt til samfunnsutviklingen skaper solide resultater i norsk næringsliv, som er til det beste for oss alle. Men hadde private initiativ alene kunnet sørge for at vi fikk på plass det grønne skiftet, ville vi vært der allerede. I dag går omstillingen for sakte. Raske teknologiske endringer og klima- og miljøbelastningen øker usikkerheten for enkeltbedrifter. Og usikkerhet kan gjøre det vanskelig å satse på langsiktige utviklingsprosjekter som kan gi lønnsomme produkter, men også produkter som kan være forbigått av annen teknologi når utviklingsfasen er over. Derfor må politikken gi retning, avlaste risiko for private aktører og fremskynde endringer. Politiske rammebetingelser er av stor betydning for økonomien og næringslivet. En feilslått næringspolitikk, som gir feilinvesteringer, skjerner bedrifter som ikke er lønnsomme på egne bein, forsterker sentraliseringen, eller gir en næringsutvikling som ikke er i tråd med samfunnets behov, vil ha stor negativ betydning for verdiskapingen og samfunnsutviklingen i mange år framover.¹⁸

Ved de store veiskillene i norsk næringshistorie har en retningsgivende næringspolitikk gitt et godt grunnlag for utviklingen av norsk næringsliv, og dagens næringsstruktur i Norge er i stor grad et resultat også av politiske valg i tidligere tider.¹⁹ Partiene i sentrum-venstre har stått i spissen for mye av den strategiske tenkingen i næringspolitikken, for å sikre gode rammebetingelser for næringslivet, at gevinster av næringsvirksomheten kommer alle til gode, for utformingen av de politiske tiltakene, og for de nødvendige justeringene av politikken underveis.

Historisk har næringspolitikken lagt vekt på utnyttelse av energiressursene, høy sysselsetting og desentralisert bosetting.²⁰ En rimelig jevn inntektsfordeling har også vært et integrert mål i for næringspolitikken i tidligere tiår i Norge.²¹ Det industripolitiske engasjementet i etterkrigstiden handlet ikke bare om å legge til rette for vekst og verdiskaping generelt sett, men også om *hva slags type* næringer som burde være sentrale for norsk økonomi, som kraftkrevende, råvarebasert industri, og oljenæringen fra 1970-tallet. Ikke minst handlet nærings- og industripolitikken om hvordan gevinstene fra næringsvirksomheten skulle deles, slik at de ikke kun tilfalt noen få, men kom hele befolkningen til gode.

Etter mange forsøk og store investeringer begynte det norske oljeeventyret ved inngangen til 1970-årene. Oljemeldingen fra 1974 redegjorde for de politiske føringene for oljevirkosmheten og bruk av oljepengene: økonomisk vekst var ikke det eneste målet, for rikdommen skulle også skape et likere og mer distrikts- og kvinnevennlig samfunn. Dessuten skulle inntektene også bidra til et mer miljøvennlig Norge. Videre skulle oljevirkosmhetens miljøbelastning være redusert til et minimum.²² Stortingets industrikomité nedfelte i 1971 forvaltning av oljeressursene i «De ti oljebud». Blant annet slo budene fast at man skulle sikre nasjonal styring og kontroll over oljeressursene, at det skulle opprettes et statlig oljeselskap. Oljen skulle ilandføres i Norge, og oljenæringen skulle bidra til annen næringsutvikling. Dette var kontroversiell politikk på den tiden, og det tok tid før oljenæringen ble så lønnsom som den er i dag. Men politikken har vært avgjørende for å sikre forutsigbare rammebetingelser for oljevirkosmheten, og for at gevinstene av næringsvirksomheten har kommet hele befolkningen til gode.

Norsk næringshistorie har også vist oss hvilken politikk som *ikke* har stimulert økonomien og næringslivet godt nok, og bidratt til ønsket samfunnsutvikling. Eksempelvis har for rigide reguleringer redusert konkurransen, og svekket omstillings- og vekstevnen i økonomien. Partiene på sentrum-venstre initierte flere justeringer av politikken på 80- og 90-tallet, for å legge til rette for høyere verdiskaping i hele landet.

I dag peker enkelte analyser på at historisk betingede ordninger har bidratt til å opprettholde en lite klima- og miljøvennlig næringsstruktur. I rapporten «Luksusfellen» skriver Teknologirådet om hvordan stivhengighet og innelåsingsmekanismer vil gjøre det enklest å videreføre gjeldende næringsstruktur enn å legge grunnlag for, og tjene penger på nye næringskjeder og forretningsmodeller.²³

Det er behov for en ny, retningsgivende næringspolitikk. Det overordnede målet for næringspolitikken er å gi høyest mulig vekst og verdiskaping for norsk økonomi, på både kort og lengre sikt. Nærings-, distrikts- og klimapolitikken har frem til nå vært for snever, og innrettet mot kortsiktige mål. Resultatet er at sentraliseringen forsterkes, klima- og miljøbelastningen fortsetter og de økonomiske ulikhetene øker²⁴.

Norge er et lite land. Vi kan ikke bli best på alt, men må prioritere offentlig og privat kapital og høyt kvalifisert arbeidskraft der vi har forutsetninger for å lykkes som følge av kompetanse, teknologi eller naturressurser, der potensialet for økt verdiskaping er stort og der vi vet verden vil etterspørre tjenester og produkter i framtida. Spesielt næringene som er kunnskapsintensive, eksportrettet og konkurranseutsatt er blant næringene som har stor

innovasjonsevne, og som ved hjelp av retningsgivende og risikoavlastende politikk kan fungere som akseleratorer for ytterligere næringsutvikling i Norge.

En framtidsrettet aktiv næringspolitikk handler ikke kun om å tilrettelegge for at markedet skal ta oss dit vi må. For partiene i sentrum-venstre har næringspolitikken i moderne tid handlet om å kombinere så mye marked som mulig, med så mye stat som nødvendig. En ny næringspolitikk i dag vil innebære at myndighetene inngår i et retningsgivende og risikoavlastende strategiske partnerskap med næringslivet, med felles visjoner om konkrete *utfordringer* som skal løses for å sikre grønn og rettferdig omstilling.

Stat og marked sammen gir oss de beste resultatene. Et marked og konkurranse kan gi oss lavere priser og mer effektiv bruk av ressursene, slik at vi får mer for mindre. I tillegg kan konkurranse stimulere til innovasjon. Men markedet gir oss også manglende omfordeling og markedsfeil. Og markedet alene gir oss ikke teknologien og næringsutviklingen vi trenger for framtida. Derfor må markedet reguleres, og samles om en retning for innovasjonen. Slik sett kan en si at markedet er en dårlig herre, men en god tjener.

Et aktivt offentlig eierskap, en retningsgivende politikk og skatteregler har historisk vært vellykkede næringspolitiske grep i Norge. Slik har man også sikret verdiskaping i fellesskapets interesse. Norsk økonomi har både historisk og i vår tid i vært basert på forvaltning av naturressurser. Her går det en rød tråd både politisk, økonomisk og juridisk fra de institusjonelle ordningene knyttet til vannkraft på tidlig 1900-tall, til vår tids organisering av olje- og gassvirksomhet.

For de landbaserte naturressursene har fellesskapet vært representert både ved stat, fylkeskommune og kommune. En aktiv statlig eierskapspolitikk har vært et virkemiddel for å balansere målet om høyest mulig avkastning mot andre samfunnsformål, samtidig som det har vært basert på en bevisst og ryddig rollefordeling. I den omfattende omstillingen norsk økonomi og næringsliv skal igjennom er det behov for å bruke det statlige eierskapet mer bevisst for å være retningsgivende.

Også framtidens norske næringer vil i stor grad basere seg på naturressurser. Norges rikdom er uløselig knyttet til våre naturressurser. Gjennom utvinning og videreforedling av våre ressurser har vi bygget opp kunnskap, teknologi og verdier som har kommet hele nasjonen til gode. Hvordan våre naturressurser utvikler seg de neste tiårene, er derfor ikke bare viktig for norsk næringsliv, men også for Norge som nasjon. Hvis vi klarer å øke verdien av våre naturressurser i fremtiden, vil vi kunne skape mange nye, produktive jobber. Det vil øke skatteinngangen og dermed også styrke offentlige finanser.

Trenger vi et mer fleksibelt arbeidsmarked for å lykkes med rask omstilling?

Den norske arbeidslivsmodellen har styrket vår omstillingsevne. I vår iver etter å sikre høy produktivitet og vekst i nye næringer må vi ikke glemme hva som har lagt grunnlaget for norsk økonomisk vekst hittil. Norsk produktivitetsvekst har falt de siste årene, men mindre enn i andre land.²⁵ En viktig forklaring på høy norsk produktivitet er den norske arbeidslivsmodellen. Et regulert og organisert arbeidsliv med høy organisasjonsgrad, små lønnsforskjeller og et høyt lønngulv styrker vår omstillingsevne, både gjennom å tvinge frem

digitalisering og effektivisering, og å gjøre omstilling på den enkelte arbeidsplass ryddig og effektiv. Det lønner seg å investere i teknologi når arbeidskraften er dyr og høykompetent.

Ifølge Produktivitetskommissjonen har Norge i stor grad lykkes med omstillinger ved at arbeidskraften har gått fra mindre til mer produktive næringer, hvor den har kastet mer av seg.²⁶ Flere økonomer har argumentert for at nettopp lønnsammenpressingen, som innebærer små lønnsforskjeller og at de som tjener minst i Norge allikevel tjener mer enn i andre land, mens de høytlønte tjener mindre enn tilsvarende arbeidstakere i andre land, har bidratt til Norges høye omstillingsnivå. Økonomene Erling Barth og Kalle Moene er blant dem som har argumentert for at små lønnsforskjeller bidrar til høy omstilling gjennom å drive de minst produktive virksomhetene ut av markedet, samtidig som de mest produktive har gode vilkår for å vokse. Grunnen er at lønnsammenpressingen på den ene siden bidrar til høye minstelønner. Det gjør at bedrifter ikke kan overleve i markedet ved å tilby lave lønninger. For å kunne forbli lønnsomme må virksomheter jobbe for å finne nye løsninger og investere i ny teknologi. Mindre produktive jobber vil derfor forsvinne raskere. På den andre siden vil lønnsammenpressingen bidra til å holde lønnsnivået i de mest lønnsomme virksomhetene nede. Det fører til raskere vekst i høyproduktive arbeidsplasser². Ifølge Barth og Moene virker lønnsammenpressing som en subsidie for ny teknologi, og som en skatt på gammel teknologi i drift.²⁷

Industriens konkurransefortrinn i Norge har ikke vært billig arbeidskraft, men kontinuerlig effektivisering i sterke samarbeid mellom ansatte og ledelse. Den norske erfaringen er at et trygt og forutsigbart arbeidsliv ikke står i veien for vekst og verdiskaping, snarere tvert imot. Politiske reguleringer, trepartssamarbeidet og gode arbeidstakerrettigheter har bidratt til at norsk næringsliv er svært innovativt og produktivt, i en global sammenheng. Gjennom sine undersøkelser viste Holden III-utvalget at det gode samarbeidet mellom ledelse og ansatte blir ansett som et konkurransefortrinn i norske bedrifter.²⁸

Kan en stor offentlig sektor og skatter stå i veien for næringslivet?

Omfordeling og velferdsstat er i næringslivets egeninteresse. Næringsliv og velferd går hånd i hånd. En ambisiøs velferdspolitikkk må følges av den beste næringspolitikken. Jo høyere vi setter velferdsordningene, jo viktigere er næringsutvikling. Eksportinntekter og skatteinntekter fra næringslivet finansierer velferdsordninger som skole og helsetjenester, som igjen bidrar til å redusere økonomiske forskjeller, øke den sosiale mobiliteten og legge til rette for enda mer næringsutvikling.²⁹ Fra økonomisk forskning vet vi at raise velferdsordninger som gir økonomisk trygghet, øker viljen og evnen blant bedrifter og enkeltpersoner til å ta risiko og skape nye innovative løsninger.³⁰

En politikk som omfordeler gevinster gjennom kollektiv lønnsdannelse, velferdsstat og skattepolitikken er også i næringslivets egeninteresse. Takket være velferdsstaten er Norge blant verdens beste land å drive næringsvirksomhet i. Nordmenn har positive holdninger til næringslivet, til private som tar risiko og tjener penger, og forstår sammenhengen mellom et

² Historisk ble denne tenkemåten utviklet av de svenske LO-økonomene Gösta Rehn og Rudolf Meidner gjennom den såkalte Rehn-Meidner modellen, som ble presentert i en rapport til den svenske LO-kongressen i 1951.

lønnsomt næringsliv og velferd.³¹ Slik sett kan en si at det som er bra for fellesskapet ofte er bra for næringslivet, og motsatt; god næringspolitikk er bra for oss alle.

Omfordeling styrker også næringslivets legitimitet. Befolkningen har forståelse for at næringsvirksomhet også kan ha negative konsekvenser. Når fellesskapet kompenseres og får del av verdiene er det lettere å akseptere at næringslivet må ha gode rammebetingelser. Spesielt gjelder dette i land som Norge, der mye av næringsvirksomheten bygger på bruk av fellesskapets naturressurser, eller på fellesskapets investeringer i forskning, utvikling og infrastruktur. Vi kan ikke demokratisere risiko og investeringer, og privatisere gevinst.

Internasjonal forskning tyder på at en såkalt «social licence to operate», det vil si folkelig aksept for næringsvirksomhet, er blitt viktigere for næringslivet, for eksempel for naturressursbasert industri.³² Den norske debatten kan tyde på at legitimiteten til næringsvirksomhet utfordres når det er snakk om bruk av knappe ressurser, hvis virksomheten kan gi negative konsekvenser for klima og miljø, eller når gevinstene ved næringsvirksomheten bare tilfaller noen få.

Når reguleringen er mangelfull blir samfunnskontrakten mellom næringsvirksomhet og fellesskapet skjør. Det kan lett føre til krevende og polariserte næringsdebatter, for eksempel om vekst eller vern. I tiden som kommer må vi i økende grad bruke norske naturressurser og fellesskapets investeringer for å nå vår klimaforpliktelser. Dessuten har norske næringsaktører behov for langsiktige og forutsigbare rammebetingelser for sin virksomhet. Da trenger vi en politikk som styrker næringslivets legitimitet gjennom kloke reguleringer og en omfordelende politikk.

Oppsummering: Det er behov for en ny nærings- og industripolitikk. Det er særlig syv forhold som viser hvorfor vi trenger en ny nærings- og industripolitikk i Norge i dag:

- 1) *Norge er for langt unna å nå våre klimamål.* Den grønne omstillingen av Norge går altfor sakte. Med politikken som føres i dag, vil utslippene kun reduseres med 13 prosent i 2030, selv om vi har forpliktet oss til 40 prosent mindre utslipp for denne perioden gjennom Parisavtalen.³³ Vi må bruke næringspolitikken til å nå våre klimamål, og klimapolitikken til å nå våre næringspolitiske mål.
- 2) *Norsk næringsliv og økonomi står foran stor klimarisiko.* Klimaendringene bidrar til en omfattende klimarisiko for norsk næringsliv, i form av usikkerhet om samsvaret mellom framtidig etterspørsel i globale markeder, sett opp mot hva norske bedrifter produserer i dag.³⁴ Klimaendringer og miljøbelastninger vil endre etterspørselen etter varer og tjenester, og kan gi raske skift i den bedriftsøkonomiske lønnsomheten av ulike løsninger. Et eksempel på slike skift er dagens globale utvikling i teknologi for fornybar energi, som har gått raskere enn framskrivninger tydet på for bare 10 år siden. Ny sol- og vindenergi presser den fossile energiens konkurransekraft, og utviklingen drives av både økonomiske og klimamessige forhold. Klimarisikoutvalget fra 2018 dokumenterte den omfattende betydningen av klimarisiko for norsk økonomi og næringsliv.³⁵

- 3) *Vi trenger flere bein å stå på.* I 2018 eksporterte norske bedrifter varer til Europa for nesten 840 milliarder kroner, mens vi importerte fra europeiske land for 470 milliarder kroner. Handelsoverskuddet fra handelen vår med Europa var dermed på 369 milliarder kroner, som er det høyeste nivået siden 2014. Men ser vi bort fra olje og gass, er situasjonen en annen. Handelen med såkalte fastlandsvarer viser et underskudd på mellom 86 og 146 milliarder kroner de siste ti årene, ifølge tall fra SSB.³⁶ Norsk økonomi trenger flere bein å stå på for framtida, og det er investeringene som gjøres i dag som vil legge grunnlaget for eksport og næringsstruktur på både kort og lang sikt.
- 4) *Dagens næringspolitikk er konserverende.* Uten en retningsgivende næringspolitikk som tar høyde for behovet for omstilling, kan vi risikere å skjerme bedrifter som låser inn arbeidskraft og kapital som vekstnæringer for framtida kan trenge. Analyser av norsk næringspolitikk har pekt på at politikken som føres i dag i stor grad er historisk betinget: befestede ordninger, særinteresser og maktstrukturer etablert gjennom flere tiår gjør det krevende med endringer, og bidrar til å bevare en foreldet næringsstruktur, framfor å legge til rette for næringer med høyere vekstpotensial.³⁷ Enkelte økonomiske gjennomganger av dagens politikk peker på en omfattende subsidiering av forurensende virksomheter med høye klimagassutslipp.³⁸ Årsaken til at politikken ikke samsvarer med samfunnets behov for grønn omstilling er at den ble utformet på i en tid der klima- og miljøhensyn var mindre viktig. Politikken følger med andre ord en stivhengighet. Dagens næringspolitikk kan dermed fungere som en *aktivt konserverende politikk*, som svekker omstillingen av Norge.
- 5) *Sentraliseringen hindrer oss i å ta i bruk naturressursene og mulighetene våre.* Felles for våre tidligere økonomiske eventyr er at de har utspring i virksomheter som i stor grad er lokalisert langs kysten og i distriktene. Bedrifter er bygget opp med utgangspunkt i solid lokal kjennskap til naturressurser, kompetanse eller behovene til eksisterende industri i regionen. Naturressursene som vil være et viktig grunnlag for framtidens næringsliv i Norge er spredt over hele landet. For Norges framtidige næringsvirksomhet er det derfor nødvendig å opprettholde bosetting og tilgang til kompetansearbeidsplasser over hele landet. Allikevel, til tross for ambisjoner om å gi gode liv i hele Norge, så fortsetter sentraliseringen. SSBs befolkningsframskriving fra 2018 tyder på sentraliseringstrenden vil fortsette i tiårene som kommer dersom utviklingen ikke møtes av politikk. Sentraliseringen i dag er for sterk, og er ikke i tråd med samfunnets langsiktige interesse. For å kunne se potensialet i naturressurser, teknologi, kompetanse og kultur som kan skape næringsvirksomhet i framtida, må det være både folk, næringsliv og offentlige aktører i hele landet som kjenner de regionale og lokale mulighetene. Disse regionene må ha gode transportløsninger og lik tilgang til bredbånd og annen nødvendig infrastruktur som sentrale strøk for at næringslivet skal kunne konkurrere på like vilkår. Tilgang til offentlige tjenester som næringslivet er avhengig av er også viktig. Byråkratisering og sentralisering svekker mulighetene for ny næringsutvikling. Ikke minst i en omstillingsfase er man avhengig av at det offentlige og næringslivet spiller på lag og er fleksible for å finne løsninger

på nye utfordringer. Skal vi sikre en rettferdig omstilling, som ikke rammer ulikt avhengig av geografi eller økonomi, må nærings-, klima- og distriktspolitikk sees mer i sammenheng.

- 6) *Politisk deregulering tømmer verktøykassa vi trenger i et grønt skifte.* I Norge har vi gjennom over hundre år utviklet en politikk som forvalter naturressursene til fellesskapets beste. Konsesjonsregler, skatteregimet og offentlig og nasjonalt eierskap har vært viktige grep. Dette har blant annet gjort det mulig å ha en næringsstruktur med spredt privat eierskap av jord og skog. Man har kunnet styre hvilke utenlandske kapitalinteresser som skulle ha tilgang til norske ressurser og industri, og sette krav til investorer for å få ringvirkninger i form av arbeidsplasser, teknologiutvikling på norske hender og utvikling i lokalsamfunn der naturressursene ligger. En rekke av disse virkemidlene har blitt endret eller er under politisk press. Eksempelvis ble industrikonsesjonsloven erstattet med ervervsloven, som igjen har vært gjenstand for oppheving, gjenoppretting og en rekke endringer. Konsesjonslovgivningen i landbruket har blitt svekket de senere årene, og kvoteordninger og krav knyttet til f.eks. aktivitetskravet og leveringsplikten i deltakerloven i fiskerisektoren er utfordret. Denne utviklingen svekker politikkenes mulighet til å påvirke spredningen av kapital og eierskap i norsk næringsliv. Nye grønne næringer vil kreve utvikling av nytt regelverk og modernisering av lover, men det er viktig at grunnleggende prinsipper for hvordan vi skal sikre maksimal samfunnsøkonomisk nytte ligger til grunn for dette.
- 7) *Omstilling krever videre styrking av den norske modellen.* De siste ti årene har de 10 prosent høyest lønnte her til lands hatt en reallønnsvekst på 15 prosent, mens de 10 prosent lavest lønnte ikke har hatt noe reallønnsvekst, og kjøpekraften deres har stått på stedet hvil. Lønnsandelen, altså den delen av gevinsten som tilfaller lønnsinntakerne, har falt i alle sektorer unntatt industrien. Delen av verdiskapingen som tilfaller eierne, har økt. Økende lønnsforskjeller kan svekke produktivitet, ved at de laveste lønningene blir så lave at nødvendig digitalisering og effektivisering ikke lønner seg. Lavlønnspress har allerede svekket produktiviteten i bygg- og anleggsbransjen de senere årene.³⁹
- 8) *Store økonomiske forskjeller kan bidra til å redusere tillit i samfunnet.* Fallende organisasjonsgrad og gradvis redusert medvirkning på norske arbeidsplasser kan svekke den norske mikromodellen, som ofte trekkes frem som et viktig fortrinn i høy norsk produktivitet og omstillingsevne. Ulikhet kan også svekke den økonomiske veksten. Ifølge en studie fra OECD i 2015 ville Norge hatt ni prosentpoeng høyere vekst siden 90-tallet dersom de økonomiske forskjellene i landet var mindre. En studie fra Det internasjonale pengefondet (IMF) i 2015 peker på at høy ulikhet skader vekst, mens mer likhet skaper vekst.⁴⁰ Også World Economic Forum har vært stadig tydeligere de senere årene på den positive sammenhengen mellom en inkluderende og omfordelende politikk og utvikling og fornying av samfunnet. I deres kartlegging av inkluderende vekst (Inclusive Growth and Development), peker de på hvordan økende økonomisk ulikhet har bidratt til politisk polarisering og fragmentering av

samfunn, som også svekker næringslivets muligheter⁴¹. Ikke minst kan økende ulikhet bremse den grønne omstillingen, dersom ikke gevinster og kostnader ved endringene rammer rettferdig, geografisk og økonomisk. Rettferdig og grønn omstilling betyr en sosial og geografisk profil som fremmer, ikke bremser utviklingen av Norge.

3 Prinsipper for en grønn og aktiv nærings- og industripolitikk

Retningen for en ny, aktiv og målrettet nærings- og industripolitikk baserer seg på tre tydelige prinsipper: (1) grønn vekst er mulig og nødvendig innenfor rammen av jordas bæreevne, (2) en nærings- og industripolitikk for framtida må gi rettferdig fordeling, og jobber og gode liv *i hele landet*. Hvis ikke omstillingen er rettferdig, forsvinner oppslutningen om politikken. Til slutt, for å oppnå en grønn og rettferdig omstilling må vi (3) føre en aktiv og retningsgivende nærings- og industripolitikk. Vi må ta et endelig farvel med idéen om at en passiv, tilretteleggende og næringsnøytral tilnærming vil gi oss næringsstrukturen som er nødvendig for framtida.

3.1 Veksten må være reelt grønn

3.1.1 Grønn vekst handler om å snu rekkefølgen

I forrige århundres økonomiske tankegang var økt verdiskaping førsteprioritet, deretter målet om fordeling og til slutt målet om å ta vare på miljøet. Tankegangen speilet en tid der økonomien fungerte innenfor rammene av klodens bæreevne. Jorda var stor, og menneskeheten liten. I dag må rekkefølgen snus: vi må holde oss innenfor jordas fysiske bæreevne og utslippene den tåler, overgangen til et lavutslippssamfunn må være sosialt rettferdig, og i det rommet må vi skape økonomisk vekst.

I 2016 sluttet Norge seg til Parisavtalen, som innebærer at utslipp av klimagasser skal reduseres slik at den globale oppvarmingen begrenses til 2 grader, og helst ikke mer enn 1,5 grader. Parisavtalen har gitt et globalt politisk mandat til en kursendring som kan hindre samfunnsødeleggende klimaendringer. I oktober 2018 la FNs klimapanel (IPCC) frem en rapport som viste at utslipp av klimagasser må reduseres med 40–50 prosent innen 2030 for å begrense den globale oppvarmingen til 1,5 grader.

Klimaendringene henger tett sammen med andre miljøutfordringer, som alle kan sammenstilles i ulike tålegrenser for planeten vår.³ I mai 2019 lanserte Naturpanelet (IPBES), en vitenskapelig parallell til FNs klimapanel (IPCC), en omfattende studie om tap av arter og økosystemer. Konklusjonen er at miljøskadene på planeten utgjør en like stor trussel som klimaendringene, selv om konsekvensene av masseutryddelser av arter og tap av biologisk mangfold fram til nå har vært mindre kjent. En million arter av plante- og dyreliv står i fare for utryddelse, og naturressursene overutnyttes i raskt tempo. Studien er det mest omfattende forsøket så langt på å sammenstille miljøbelastningen globalt.

Næringslivets og industriens produksjon bygger i stor grad på å omgjøre naturressurser til andre former for kapital, og den historiske utviklingen har vist en tett sammenheng mellom

³ Forskerne bak *the planetary boundaries* har identifisert ni dimensjoner for planetens tålegrense, se her for mer informasjon: <https://www.stockholmresilience.org/research/planetary-boundaries/planetary-boundaries/about-the-research/the-nine-planetary-boundaries.html>

bruk av naturressurser, utslipp av CO₂ og økonomisk vekst. Når veksten øker, så øker utslippene. Når befolkningen blir rikere, øker forbruket, som igjen øker klima- og miljøbelastningen. Om man kontrollerer veksten for den overdrevne bruken av naturressurser, ser man at velstandsveksten ikke er så høy som BNP-tall alene viser, ettersom vi i dag forbruker mer naturressurser enn hva som er bærekraftig. Man kan si at vi låner naturressurser fra fremtiden for å skape nåtidens vekst, uten planer om å betale tilbake. Dagens produksjon medfører store mengder avfall, fordi vi ikke gjenbraker materialer, og undersøkelser av europeisk produksjonsprosesser tyder på at 95 prosent av materialet og energiverdien i produkter forsvinner etter én gangs bruk.⁴²

Vår økonomiske modell blir offer for sin egen suksess når bruk av naturressursene som trengs for veksten ikke brukes bærekraftig. Men selv om den økonomiske veksten har vært og er tett koblet til en ikke-bærekraftig bruk av naturressurser og utslipp av CO₂, betyr ikke det at framtidig vekst må være slik. Den historiske veksten er en dårlig prediksjon for framtida, fordi den har bygget på et høyt forbruk av fossil energi, og en lineær «produser og kast»-økonomi, som forutsetter omfattende og unødvendig sløsing av ressurser.

Nå står vi foran en av de største energiomleggingene i historien. Vi har både teknologien og kunnskapen tilgjengelig som trengs for en grønn omstilling i tråd med internasjonale klimaforpliktelser. Den teknologiske utviklingen framover vil gi oss enda flere muligheter dersom den styres i riktig retning.

Økonomisk vekst vil gi oss et finansielt handlingsrom til nødvendige investeringer i grønn forskning og utvikling, mens økonomisk stagnasjon vil kunne bremse investeringer i nødvendig forskning og utvikling. Dessuten kan grønne løsninger i seg selv smøre økonomien. Eksempelvis kan ny teknologi gi store positive sideeffekter i form av billigere energi og økt energisikkerhet. Motsatt kan en si at målet om økt vekst og grønn omstilling ikke kan kobles fra hverandre. Det blir rett og slett for krevende å sikre viljen til grønn omstilling dersom befolkningen blir usikre på velferden, jobbene sine og framtida. Vi kan dermed ikke bremse økonomien, og håpe klima- og miljøpåvirkningen blir svakere. Vi må gjøre det motsatte. Vi må ta vare på miljøet, og slik sørge for at økonomien vokser.

Veien til lavutslippssamfunnet er full av muligheter. Det neste tiåret skal det gjøres store globale investeringer. Behovet for nye transportløsninger, matproduksjon, infrastruktur og energi representerer store forretningsmuligheter for næringslivet. Motsatt, dersom investeringer gjøres i teknologi og løsninger som ikke bidrar til bærekraftig utvikling, kan de representere den største investeringen i såkalte «stranded assets» i historien, altså både ulønnsomme og kortsiktige investeringer.⁴³

3.1.2 Ressursproduktivitet som politisk mål

En *genuin* grønn vekst handler om en absolutt begrensning av klima- og miljøskade innenfor rammene av planetens tålegrenser. Målet er å skape mer verdier, samtidig som vi bruker mindre ressurser. Til grunn for en slik økonomisk modell ligger forutsetningen om en *tilstrekkelig* frakobling mellom økonomisk vekst og bruk av naturressurser.⁴⁴ En genuint grønn vekst handler dermed ikke kun om å begrense miljøødeleggelse relativt til fjoråret, samtidig som den totale klima- og miljøpåvirkningen allikevel øker. Økt energi- og

miljøeffektivitet er ikke nok, men det er dette dagens dominerende energi- og miljøstrategi har lagt opp til.

En sentral forutsetning for grønn økonomisk vekst, er å øke ressursproduktiviteten, herunder karbonproduktiviteten. Økt ressursproduktivitet innebærer en stadig mer effektiv bruk av innsatsfaktorene i en produksjon, som lavere utslipp av klimagasser, samtidig som verdiene vi skaper basert på innsatsfaktorene øker. Vi får med andre ord mer for mindre.

Genuin grønn vekst, grå vekst og ressursproduktivitet

Dersom Norge har 2 prosent årlig økonomisk vekst, og vår ressurs- og karbonproduktivitet øker med 5 prosent per år, vil vi ha en genuin grønn vekst. Økonomien vokser, men ressursbelastningen blir stadig mindre. Grå vekst, derimot, kan forstås som en økonomisk vekst som også øker den totale klima- og miljøbelastningen. En grå vekst kan skje selv om ressursproduktiviteten øker, så lenge veksten i ressursproduktiviteten er lavere enn den økonomiske veksten.

Med et mål om 5 prosent økning i ressurs- og karbonproduktiviteten i Norge årlig, vil alle næringer kunne videreutvikle sin produksjon innenfor rammen av dette målet. Kort oppsummert handler det om at verdiskapingen i næringen må øke, samtidig som ressurs- og karbonforbruket må bli mindre. For eksempel vil olje- og gasselskaper kunne videreutvikle sin virksomhet, samtidig som de vil måtte gjøre sin del for å redusere karbonavhengigheten. Slik vil man kunne imøtekomme målsetningen om forutsigbare rammebetingelser, langsiktige arbeidsplasser og grønn omstilling.⁴⁵

Økt ressursproduktivitet forutsetter en sirkulær økonomi, der materialer, komponenter og produkter gjenbrukes, i motsetning til i et lineært økonomisk system, der engangsbruk dominerer. Effektene av en ressursproduktiv og sirkulær produksjon kan komme både næringslivet, forbrukerne og økonomien samlet sett til gode: en mer ressursproduktiv produksjon kan gi en stor reduksjon i bedriftenes kostnader, som igjen kan gi lavere priser for forbrukerne og økt etterspørsel etter varer.

Det er gjort flere forsøk på å tallfeste betydningen av en sirkulær økonomi. En analyse med utgangspunkt i europeisk økonomi konkluderte med at husholdningenes utgifter til transport, mat og bolig kunne blitt redusert med mellom 25 til 80 prosent, dersom produksjonen i Europa hadde vært basert på ren energi, sirkulær materialbruk og systemer som bidrar til bedre ressursbruk.⁴⁶ Slike kostnadsreduksjoner ville i praksis tilsvare en solid lønnsøkning for forbrukerne, hvor lavinntekts- og middelinntektshusholdninger har mest å tjene.⁴⁷ På samme tid vil utslipp av drivhusgasser kunne bli redusert med inntil 83 prosent innen 2050. Dette ville vært i tråd med målene fra Parisavtalen. Europeisk BNP vil kunne økes med 7 prosentpoeng innen 2030.⁴⁸ Denne type økonomiske modeller innebærer stor usikkerhet, men kan allikevel illustrere mulige retninger og omfang av en mer klima- og miljøvennlig produksjon.

En stadig mer ressursproduktiv økonomi vil heller ikke måtte innebære at sysselsettingen svekkes. Årsaken er at annengangsbruk av materialer og resirkulering er mer arbeidsintensiv enn produksjon basert på råmaterialer.⁴⁹ Ifølge enkelte beregninger gir eksempelvis avfallshåndtering 0,1 jobber per 1000 tonn, mens resirkuleringsprosesser gir 2 jobber per 1000 tonn.⁵⁰ EU har beregnet at deres felles tiltak for en sirkulær økonomi vil kunne skape 580 000 nye arbeidsplasser i unionen frem mot 2030.⁵¹ Når prisene på produkter synker som følge av billigere produksjon og ren energi, vil etterspørsel og sysselsetting øke, og nye jobber skapes.⁵²

For å nå Parisavtalens mål og vekst innenfor planetens tålegrenser, er det ikke nok å legge til grunn et generelt mål om at vi skal få «et grønt skifte» i næringsliv og økonomien. Samfunnsutviklingen, næringsutviklingen og den økonomiske veksten må følges av konkrete mål for økt ressursproduktivitet i forbruket av karbon, nitrogen, ferskvann etc., som er i tråd med planetens tålegrenser. Slik vil politiske mål med tilhørende kriterier hjelpe oss å forstå om vi er på rett vei, om vi er «grønn nok» og hva som gjenstår for å oppnå en genuin grønn vekst. Et konkret mål om ressurs- og karbonproduktivitet vil dermed gi samfunnet et felles utgangspunkt for omstilling, og næringsaktører en større forutsigbarhet.

3.1.3 Mål for og tiltak grønn vekst

For å gi grønn vekst og økt ressursprodukt er det behov for en rekke tiltak. Blant dem er følgende:

1. Ressursproduktiviteten i norsk produksjon skal tredobles innen 2040 fra 2020-nivå, tilsvarende en gjennomsnittlig årlig økning på 5 prosent. Mål om tredobling av ressursproduktiviteten tar utgangspunkt i to forhold: (1) norsk økonomi vil kunne fortsette en vekst som tilsvarer dagens nivå, (2) samtidig som vi vil oppnå forskningsbaserte og forpliktende klima- og miljømål, herunder å begrense den globale oppvarmingen til godt under 2 grader, og tilstrebe å begrense temperaturøkningen til 1,5 grader. I perioden 2003-2014 har land som Sverige, Finland og Danmark oppnådd et tilsvarende nivå i karbonproduktiviteten, mens Norge ikke har klart dette. Målsettingen skal iverksettes i samarbeid med industrien og næringslivet, og alle sektorer skal rapportere på felles indikatorer.

Celsa: sirkulær produksjon av armeringsstål

Mo Industripark i Rana er blant dem som har markert seg sterkest innen sirkulær produksjon i Norge. Celsa Armeringsstål er lokalisert i industriparken, og er den ledende produsenten av armeringsstål i Norden. Produksjonen i Mo er basert på skrap, og Celsa Armeringsstål er Norges største gjenvinningselskap. Celsa bruker gummigranulat fra kasserte bildekk i smelteprosessen, og jobber kontinuerlig med å finne anvendelse fra sine biprodukter, som for eksempel gjenvinning av sink fra stålverksstøv.

Mo Industripark er også et eksempel på samspill mellom bedrifter, der avfall fra den ene er innsatsfaktor for den andre.

2. Bedrifter som oppnår en høyere ressursproduktivitet enn den politiske målsettingen, bør oppnå skattemessige fordeler.
3. OECDs indikatorer for grønn vekst skal bli en del av rapporteringen i statsbudsjettet. Norge rapporterer allerede årlige tall til OECD med utgangspunkt i deres *green growth indicators*. Ved å inkludere indikatorene i det norske statsbudsjettet, vil vi få en systematisk oversikt over hvordan Norge ligger an i utviklingen mot økt ressursproduktivitet og den grønne omstillingen av økonomien.
4. Det skal opprettes materialdatabaser for en sirkulær bygg- og industriproduksjon. De fleste materialene kan brukes nærmest endeløst, såfremt de holdes rene, designet legger til rette for gjenbruk og produkter følges av sporingssystemer. Databasene skal gi oversikt over tilgjengelige materialer for gjenbruk for næringsaktører. En materialdatabase som gjør gjenbrukte materialer mer tilgjengelig for næringslivet vil kunne stimulere til innovasjon og kostnadsbesparelser for bedrifter i hele landet.
5. Tydelige nasjonale mål for enkeltsektorer som for eksempel skipsfart og industri må tallfestes og tidfestes, slik at de forplikter både myndigheter og næringsaktører og sikrer forutsigbare konkurransevilkår. Slike mål skal formuleres i tett dialog med næringslivet.
6. Norge skal ha en verdikjede for karbonfangst- og lagring tilsvarende 5 millioner lagret tonn CO₂ pr. år i 2030.
7. Det skal utvikles løsninger for elfly tilpasset norske kortbaneflyvninger, gjennom offentlige innkjøp og kontrakter, lettelser i avgiftssystemet og offentlige investeringer.
8. Det utvikles en nasjonal eksportstrategi med mål om å doble norsk eksport fra industrien utenfor petroleumsklyngen innen 10 år.
9. Det norske samfunnet skal ikke ha utslipp fra fossile energikilder i 2050.

3.2 En rettferdig og inkluderende nærings- og industripolitikk

Målet for nærings- og industripolitikken er å gjøre Norges verdiskapingsevne så stor som mulig. For å oppnå dette på lang sikt må næringspolitikken gi rettferdig omstilling, blant annet ved å sikre gode arbeidsplasser i hele landet og fordeling av gevinstene ved næringsvirksomhet. Siden 1985 har vi sett en trend der økonomisk vekst er fulgt av økende ulikhet mellom fattig og rik i alle vestlige land, også i Norge. De siste ti årene har de 10 prosent høyest lønnte her til lands hatt en reallønnsvekst på 15 prosent, mens de 10 prosent lavest lønnte ikke har hatt noe reallønnsvekst, og kjøpekraften deres har stått på stedet hvil.⁵³

Arbeidstakere med lav formell kompetanse presses av økende digitalisering og automatisering. Og ulikhetene i formue øker, blant annet mellom by og land på grunn av økte boligpriser i sentrale strøk. Formuen er like ulikt fordelt i Norge som i Storbritannia: Den rikeste tidelen eier 52 % av all formue.⁵⁴ Samtidig føres dagens klima- og miljøpolitikk på en måte som kan ramme enkelte av dem som allerede føler usikkerhet om jobben og framtida der de bor. For Norges del er det spesielt tre forhold som forsterker behovet for en næringspolitikk som har større ambisjoner enn å kun legge til rette for næringsutvikling, uten hensyn til økonomisk fordeling og geografi: (1) oljenæringens positive betydning for distriktene, (2) at teknologi kan gi sentralisering og konsentrasjon av gevinster som kommer fra næringsvirksomhet og (3) fordeling er nødvendig for å sikre oppslutning om internasjonale handelsavtaler. De tre forholdene kan utdypes slik:

3.2.1 Oljenæringen har gitt gode liv i hele landet. Hva nå?

Olje- og gassnæringen sysselsetter, direkte og indirekte, 170 000 norske menn og kvinner ifølge tall fra SSB.⁵⁵ Den omfattende betydningen av næringen for norsk økonomi er velkjent. Men den norske oljenæringen har også representert en tilleggsgevinst utover antall jobber og nasjonal verdiskaping. For næringen har gitt arbeid og gode lønninger til folk i hele landet med ulik bakgrunn og utdanning. Oljenæringens gode inntekter er brukt i lokalsamfunn, og forbruket har gitt ringvirkninger til andre bransjer, som for eksempel ulike tjenesteytende næringer. Et solid lønnsnivå i bransjen har sikret skatteinntekter, som har finansiert lokal velferd.⁵⁶ Oljenæringens langsiktige betydning gjenspeiles i den sosiale mobiliteten⁴ i Norge, som har vært høyest på Vestlandet de siste tiårene, i områder der oljenæringen har sysselsatt mange: For befolkningen født mellom 1978 og 1985 i Norge var sannsynligheten for å bevege seg fra den nederste femdelen av den nasjonale inntektsfordelingen i oppveksten, til den øverste femdel av egen inntektsfordeling, 9,6 prosent for barn vokst opp i Oslo, mens den var 15,2 prosent for barn vokst opp i Stavanger.⁵⁷ Oppsummert kan en si at velstanden fra olje- og gassnæringen har bidratt til å holde liv i byer og tettsteder langs kysten og innover i landet, og sikret at makt og kapital er blitt mindre konsentrert i Oslo.

⁴ I et samfunn med høy sosial mobilitet vil barns sosiale og økonomiske muligheter være mindre avhengig av foreldrenes inntekt og sosiale status enn i et samfunn med lav sosial mobilitet. Graden av sosial mobilitet måles ofte som sammenhengen mellom foreldrenes og barnas inntekt. Ved sterke sammenhenger forblir barn av rike foreldre som regel rike, mens barn av fattige foreldre forblir fattige. Desto mindre foreldrenes inntekt betyr for barnas økonomiske utfall, jo høyere er mobiliteten.

Regjeringens Perspektivmelding fra 2017 forventer at produksjonen på norsk sokkel gradvis vil bli lavere etter midten av 2020-tallet, og at internasjonale klimaforpliktelser vil kunne redusere den globale etterspørselen etter fossil energi. Den sentrale utfordringen som beskrevet i meldingen er «å omstille norsk økonomi til en ny situasjon der vi ligner mer på andre økonomier uten olje- og gassressurser.»⁵⁸ Norsk økonomi skal differensieres, og godt betalte arbeidsplasser skal suppleres og delvis erstattes med jobber i andre næringer. Et sentralt mål for nærings- og industripolitikken må da være å skape nye jobber med et godt lønnsnivå for fagarbeidere og høyt utdannede *i hele landet*, slik oljenæringen har gjort.

3.2.2 Teknologi uten politikk kan gi sentralisering og konsentrasjon av gevinster

Stordata, 3D-printing, autonome transportløsninger og kunstig intelligens er blant teknologiene som vil påvirke norske bedrifters forretningsmodeller og norsk næringsstruktur i årene som kommer. Nye teknologiske løsninger byr på store muligheter, men har også en iboende tendens til å konsentrere markedsmakt og avkastning hos noen få store aktører. En utbredt oppfatning for noen år tilbake var at internett, mobilteknologi og andre teknologiske løsninger ville gjøre det enklere å spre arbeidsplassene utenfor de store byene. Teknologi ville gjøre det lett å jobbe fra hvor som helst i landet, for eksempel fra et hjemmekontor, var det som ofte ble hevdet. Men flere internasjonale studier tyder på en motsatt effekt av digitalisering: at jobbene blir mer konsentrert i sentrale strøk, der høykompetente arbeidstakere, privat kapital og offentlige kroner samles.

For å motvirke den sentraliserende og konsentrerende effekten av teknologi er det behov for en næringspolitikk som legger til grunn en realistisk og faktabasert forståelse av teknologiens betydning for arbeidsplassene, framfor en naiv tilnærming til teknologiens muligheter, med tilhørende svak regulering.⁵⁹ Næringspolitikken må følges av virkemidler som gir lik tilgang til teknologisk infrastruktur i hele landet. Velutviklet digital infrastruktur er en forutsetning for å utnytte potensialet i lokale ressurser, og det er et offentlig ansvar å sikre lik tilgang til slik infrastruktur. Videre må gevinstene som kommer fra det digitale næringslivet spres på flere. For erfaringer viser at gevinstene fra virksomheten til teknologigigantene og det digitale næringslivet fort konsentreres på få hender, og at bedriftene kan flytte inntjening på tvers av landegrenser som reduserer mulighetene for å skattlegge dem. Det er behov for en omfordelende politikk og skattelegging av teknologiselskaper som gjør at verdiene som kommer av virksomheten også deles med arbeidstakerne og samfunnet.

3.2.3 Vi må dele for å handle

Norge er en liten, åpen økonomi som er avhengig av internasjonal handel. For oss har handel vært avgjørende for vår økonomiske vekst og velstand. Norsk eksport ligger jevnt over på om lag 40 prosent av BNP, og handelsintensiteten, det vil si import pluss eksport som andel av total produksjon, har ligget jevnt på mellom 70 og 80 prosent av BNP.⁶⁰ Sett i lys av åpenheten vår er det knapt én eneste rammebetingelse som er viktigere for norsk næringsliv enn de stabile internasjonale handelsavtalene våre. For felles, globale regler for handel som legger til grunn for eksempel miljøkrav og arbeidstakerrettigheter er en fordel for norsk næringsliv, fordi den globale konkurransen i større grad må foregå på vilkår som norsk

næringsliv allerede må forholde seg til gjennom norske krav. Men samtidig som næringslivet tjener på åpenheten vår, kan globalisering og tøff internasjonal konkurranse utfordre arbeidsplasser og legge press på det norske lønnsnivået.

Den norske modellen har historisk bidratt til å fordele gevinster fra handel i internasjonale produktmarkeder. Den koordinerte lønnsdannelsen har gjort at omstillinger har skjedd uten at lønnsnivåer er presset, og velferdsstaten har sikret dem som har mistet jobbene sine. Gjennom ordninger som beskytter mot inntektsbortfall, er risikoen ved globalisering fordelt mellom arbeidstaker og fellesskapet. Slik har vi sikret bred oppslutning om handel i hele landet, selv om den internasjonale konkurransen også har gjort at bedrifter er nedlagt og næringer har forsvunnet. De siste årene har vi imidlertid også sett at selv om internasjonal handel og globalisering har gitt vekst og verdiskaping i Norge, er gevinstene blitt skjevare fordelt. De som har tapt på åpenheten, er ofte de som tjener minst fra før. Sammenhengen mellom handel, fordeling og proteksjonisme er veldokumentert i internasjonal forskning, blant annet av Harvardøkonom Dani Rodrik.⁶¹ For å sikre oppslutning om handel og grønn omstilling, må framtidig næringsutvikling følges av en sterk velferdsstat og offentlige ordninger som gir kompetansebygging og jobbsikkerhet for arbeidstakere i hele landet.

Delt rikdom gjorde oss til lykkelandet

Lille julaften 1969 ble funnet olje i Nordsjøen, og TV-serien Lykkeland handler om hvordan det norske samfunnet endret seg til å bli en oljeøkonomi. I serien spiller ordfører i Stavanger, Arne Rettedal, golf med Arve Johnsen. Johnsen var på den tiden ansatt i Norsk Hydro, men skulle bli statssekretær i Industridepartementet fra 1971 til 1972, og ble den første administrerende direktøren i Statoil da selskapet ble stiftet. I en scene av serien diskuterer de to den kommende opprettelsen av et statlig oljeselskap. Rettedal spør: «Men når du sier statlig oljeselskap, for det var det du sa? Mener du et rent statlig oljeselskap?» «Ja, fortrinnsvis», svarer Johnsen. «Hvorfor?», undrer Rettedal. Han får til svar: «Fordi vi ikke ønsker oss et sjeikvelde. Vi ønsker ikke at de som er i posisjon til å investere skal sitte på all verdens rikdom i flere generasjoner fremover. Vi vil at staten skal ta det ansvaret slik at det kommer hele folket til gode».

3.2.4 Bygge opp, ikke bygge ned

Bred oppslutning om en ambisiøs omstillingspolitikk forutsetter trygghet for arbeid og framtid. Grønn vekst og en nærings- og industripolitikk for framtida handler mest om hvilke næringer og industrier som skal bygges opp, og mindre om hva som skal bygges ned. For eksempel utgjør teknologi og kompetanse fra oljenæringen og leverandørindustrien noe av det viktigste grunnlaget for framtidsrettet grønn næringsutvikling i Norge.⁶² De som jobber i den norske petroleumsnæringen i dag vil dermed være blant arbeidstakerne som innehar den viktigste kompetansen for framtidens næringsutvikling.

Fra svart gull til grønn vekst: retorikk og politikk for rettferdig omstilling

Norsk klimadebatt preges ofte av sterke motpoler. Det kan noen ganger virke som om vi kun har to valgmuligheter: enten stanse all olje- og gassaktivitet i dag, eller fortsette som før. Ingen av alternativene er i dag reelle muligheter. I april 2019 skrev leder for Industri Energi Equinor, Per Martin Labråthen, en kronikk om oljebransjen og klimakrisen.⁶³ Der beskrev han hvordan også de som jobber i bransjen bekymrer seg for klimaendringene: «Industrien beholder bare tillit hvis industrien blir en del av svaret på klimautfordringen». Som Labråthen peker på i kronikken, brukes teknologi fra oljenæringen til å produsere sol- og vindkraft, og selskapene bidrar i utviklingen av teknologier for hydrogen, og fangst- og lagring av CO₂. Teknologien fra petroleumsnæringen kan også anvendes til autonome, utslippsfrie transportløsninger. Tankesmien Agenda og Norsk olje og gass har i samarbeid utredet hvordan oljenæringen legger grunnlaget for ny, grønn næringsvirksomhet. Tidligere har Norsk olje og gass vist til 26 eksempler der teknologi fra petroleumsnæringen kan brukes til å imøtekomme andre behov, som oppdrettsanlegg til havs, satellittmåling av vindhastigheter øverst i atmosfæren, og sjøvannsrensere som kan produsere drikkevann.⁶⁴ Abelia, Norsk Industri, Norsk Olje og Gass og Tekna har lagt fram et felles forslag om et program for teknologioverføring fra petroleumssektoren.⁶⁵ Programmet skulle bidra til å løfte teknologi og ideer fra petroleumssektoren over til andre sektorer, som for eksempel fornybar energi, havbruk, tjenestesektoren, romfart og helse i en tid der oljenæringen stod foran store utfordringer som følge av oljekrisen. Programmet skulle legge til rette prosesser for å identifisere, utforske og utvikle teknologimuligheter mellom aktører som vanligvis ikke møtes.

Det er behov for gode politiske rammebetingelser for å forsterke omfanget av slike teknologioverføringer framover, med et mer langsiktig perspektiv. Ikke minst trengs det en god forståelse i samfunnet for hvordan dagens etablerte næringsaktører og -teknologier legger grunnlaget for morgendagens grønne løsninger. Enkelte ansatte i olje- og gassnæringen melder om at de møter kritikk og må forsvare arbeidsplassene sine i møte med omgivelsene. I mai 2019 skrev Ommund Stokka fra Industri Energi om dette i Klassekampen, der han beskriver hvordan barna til ansatte i oljebransjen blir kritisert av jevnaldrende fordi foreldrene jobber i oljenæringen. Men arbeidstakerne innen olje- og gassnæringen gjør en nødvendig og viktig jobb for Norge, ikke minst for den grønne omstillingen. For teknologiu utviklingen som skjer i dag, kommer ikke fra det blå, men i stor grad fra dagens teknologiske produksjon i Norge, innen olje, gass, industri, maritim næring og lignende. Både politiske rammebetingelser, og måten vi snakker om næringsvirksomhet på, er av stor betydning for å sikre et inkluderende, grønt skifte, framfor polarisering og motvilje.

Omstillingen til et mer bærekraftig samfunn er i gang, men fram til nå har politikken i liten grad anerkjent smerten ved omstilling for dem som rammes negativt, for eksempel fordi de frykter å miste jobben, eller fordi grønne avgifter rammer alle likt, uavhengig av lommebokas størrelse eller geografi.

Kostnaden ved omstilling må fordeles rettferdig, ellers er vi dømt til å tape i fellesskap. Begrepet «Just transition» – rettferdig omstilling – er introdusert i den internasjonale klimadebatten for å skape forståelse for dette målet. Begrepet er i flere år løftet frem av fagbevegelsen for å sikre at arbeidstakere lykkes i å følge med over i nye næringer når man må omstille. På klimatoppmøtet i Polen i desember 2018 underskrev 50 statsledere på en erklæring om «solidaritet og rettferdig omstilling». En sentral forutsetning for suksess er at modellen må favne bredere enn bare omstilling i arbeidslivet. Vi må sørge for at rettferdig omstilling ligger til grunn for næringspolitikken og klimapolitikken. Den sosiale og geografiske dimensjonen må forstås før man griper til lettvinde klimagrep. Det betyr blant annet mer differensierte løsninger i by og land, for fattig og rik.⁶⁶

3.2.5 Mål og tiltak for rettferdig omstilling

Eksempler på tiltak som skal bidra til rettferdig omstilling er:

21. Det må utvikles et helhetlig system for grønn omstilling med offentlig støtte som er forutsigbart og som ivaretar den enkelte arbeidstaker (ikke utelukkende bedriften). Et slikt helhetlig system for omstilling må inkludere en nasjonal kompetansereform.
22. Virksomheter som investerer i kompetanse bør kunne skrive kostnadene over flere år.
23. Offentlige utdanningsinstitusjoner må tilby korte og yrkesrettede moduler for etter- og videreutdanning på ulike nivåer og for en rekke grupper av arbeidstakere som er tilgjengelig i hele landet.
24. Finansiering av kompetansereform må knyttes til trepertssamarbeidet og inngå i lønnsoppgjør slik at forhandlingsinstituttet styrkes og flest mulig får tilgang på ny kompetanse.
25. Det skal iverksettes offentlige programmer for teknologioverføringer fra petroleumsnæringen til andre, nye næringer med et langsiktig perspektiv.
26. Skatte- og avgiftspolitikken som har som intensjon å bidra til klimakutt for enkeltpersoner må være progressiv og kompensere for ulempene av store avstander, slik at skatte- og avgiftspolitikken er sosialt og geografisk utjevne.

3.3 En retningsgivende nærings- og industripolitikk

Til slutt, for å oppnå en grønn og rettferdig omstilling av norsk økonomi må vi føre en aktiv, retningsgivende nærings- og industripolitikk. Det betyr også at vi må ta et endelig farvel med

idéen om at en næringsnøytral eller passivt tilretteleggende politikk vil gi oss nærings- og industriutviklingen som trengs for framtida.

Med en næringsnøytral politikk menes ofte en tilnærming der offentlige myndigheter er en *passiv tilrettelegger* for næringsutvikling gjennom tiltak som likebehandler alle næringer, for eksempel ved utbygging av veier, infrastruktur og finansiering av grunnforskning. Politikkenes formål er å imøtekomme markedssvikt. En næringsnøytral politikk legger dessuten ofte til grunn at omfanget av statens involvering skal være begrenset, at markedsdynamikken i et fritt marked selv skaper insentiver for investeringer og innovasjon som vil gi næringsutvikling, omstilling og økonomisk vekst.⁶⁷

En framtidrettet og retningsgivende nærings- og industripolitikk innebærer derimot at myndighetene inngår i *strategiske partnerskap* med næringslivet, med felles visjoner om konkrete samfunnsutfordringer som skal løses. Tilnærmingen bygger på en forutsetning om at Norge er et lite land, og vi kan ikke bli best på alt. Vi må konsentrere kompetent arbeidskraft og offentlig og privat kapital innenfor områder der (1) vi vet verden vil etterspørre varer og tjenester (eksempelvis proteiner fra landbruk og havet, fornybar energi, avanserte teknologiske løsninger i prosessindustrien, bærekraftige produkter eller utslippsfri transport), (2) der vi har særlig gode forutsetninger for å lykkes (som følge av kompetanse, teknologi eller naturgitte fortrinn), og (3) der vi har størst mulighet for å utvikle lønnsomme bedrifter og godt betalte jobber i hele landet.

De som tar til orde for en aktiv, retningsgivende næringspolitikk blir ofte møtt av stråmannsargumentasjon, om at de mener staten er bedre egnet til å drive næringsvirksomhet enn private, og at politikerne skal favorisere enkeltbedrifter. Men en moderne aktiv næringspolitikk vil ikke stå i veien for en sunn og effektiv konkurranse mellom bedrifter. Fremfor å bremse omstillinger og begrense konkurranseeksponeringen, vil en aktiv næringspolitikk handle om å gjøre enkeltbedriftene *enda* bedre rustet til å hevde seg i sterk, global konkurranse.

Videre er det fullt mulig å ha en politikk der man prioriterer etter hvilke *utfordringer* som må løses, uten at man peker ut og gi særfordeler til enkeltbedrifter over tid. En slik tilnærming for sentrum-venstre legger til grunn et overordnet mål om raskere grønn omstilling, næringsutvikling i hele landet og gode jobber for framtida. Ambisjonen må følges av konkrete mål for teknologiutvikling innen prioriterte områder, som bygger på næringslivets og det norske samfunnets fortrinn. Innenfor denne rammen sikrer det offentlige gode konkurranseforhold og like vilkår for næringsaktører som deltar i teknologiutviklingen.

En aktiv næringspolitikk skal ikke innrettes slik at bedrifter får insentiver til å søke subsidiering fra det offentlige, finansiert av skattebetalerne, framfor å drive en bedriftsøkonomisk lønnsom virksomhet. Tilnærmingen innebærer derimot en *helhetlig bruk av virkemidler, felles retning og likeverdig initiativ* mellom myndigheter og næringslivet, framfor at det offentlige kun er en passiv tilrettelegger som overlater både risiko og hovedansvaret for å løse vår tids store samfunnsutfordringer til enkeltbedrifter. Nasjonale, regionale og lokale myndigheter skal fungere som en entreprenør i fellesskap med det private. En moderne retningsgivende næringspolitikk er ikke en romantisering av politikken fra tidligere tiår, da både Norge og verden så annerledes ut. Politikken skal ikke holde liv i

enkeltbedrifter som ikke kan stå på egne bein i framtida, men fremme innovasjon, slik at kapital og arbeidskraft frigjøres.

Det er hovedsakelig tre grunner for hvorfor det er et særlig behov for en aktiv, retningsgivende nærings- og industripolitikk i dag, for 2019 og framover:

3.3.1 Klimaendringer, miljøutfordringer og teknologiske endringer gir markedsfeil

I dag er det særlig to utviklingstrekk i økonomien som kan gi markedsfeil⁵ og forsterke behovet for en aktiv nærings- og industripolitikk for norsk næringsliv: (1) *Teknologi og digitalisering kan endre dynamikken i markedene raskere enn før*. Innovativ teknologi sprer seg fort. Effekten av spredningen kan bli selvforsterkende, der enkeltbedrifter etablerer dominerende markedsposisjoner og monopoler, og kunnskap og kapital samles på få hender («vinneren tar alt»).⁶⁸ Raske teknologiske endringer øker usikkerheten og risikoen for enkeltbedrifter: er det lønnsomt å gjøre store investeringer i utviklingen av en ny teknologi, som kanskje kan gi stor inntjening, men også være utkonkurrert av andre løsninger før produktet er klart for markedet?

Flere land, blant annet enkelte asiatiske, satser på næringsutvikling innen teknologi og digitalisering gjennom forskning, utdanning, bedriftsutvikling og bruk av andre offentlige virkemidler. Norsk næringsliv er konkurransedyktig i globale markeder, fordi mange av våre produkter og tjenester er spesialisert innenfor teknologitunge nisjer. Dette rettferdiggjør vårt høye kostnadsnivå. For Norge innebærer andre lands næringspolitiske satsinger at konkurransebildet vårt, og mulighetene for internasjonale samarbeid, påvirkes. Dagens næringspolitikk og våre politiske beslutningsprosesser er ikke godt nok tilpasset de raske skiftene som dagens teknologiske utvikling gir. Norske politiske prosesser er grundige og konsensusorienterte, og det er en styrke. Samtidig må vi være forberedt på raske endringer og dynamiske tilpasninger. Det blir også et større behov for kompetanse som gjør at beslutninger kan tas raskt. I en kontekst med raske teknologiske endringer, må vi bruke all vår kompetanse og dra nytte av den arbeidsformen som typisk kjennetegner norsk næringsliv: høy tillit og korte avstander.

(2) Sammen med teknologiske endringer, kan *klimaendringer og miljøutfordringene* bidra til å øke usikkerheten for norske enkeltbedrifter som står foran investeringsbeslutninger. Grønn teknologiutvikling er langsiktig. Men for industrien og enkeltbedrifter må investeringer kaste av seg også på kort sikt. Det kan dermed bli manglende samsvar mellom hva samfunnet trenger (grønne løsninger), og hva som lønner seg for bedriftene.

⁵ Markedsfeil innebærer at det ikke er samsvar mellom hvilke valg som lønner seg for enkeltbedrifter og hva som ville vært bra for fellesskapet. Samfunnet vil da måtte bære negative konsekvenser av markedsaktørens valg, som følge av aktørens handlinger eller mangel på handlinger. Eksempler på markedsfeil er monopoldannelser eller underinvestering i forskning fordi gevinstene ved investeringene ikke kan privatiseres, men kommer alle til gode. Overforbruk av naturressurser, fordi forurensing som rammer alle ikke prises inn i de enkelte transaksjonene, er også eksempel på markedsfeil.

Markedsfeil som følge av teknologiske endringer, miljøbelastninger og klima øker behovet for en aktiv næringspolitikk som kan avlaste risiko og gi resultater som er til det beste både for private aktører og fellesskapet.

3.3.2 Offentlig sektor kan fungere som drivkraft for langsiktig innovasjon

En aktiv og retningsgivende nærings- og industripolitikk handler ikke bare om å legge til rette for innovasjon blant private aktører ved å kompensere for markedsfeil. Tvert imot, myndighetene bør også peke ut en felles retning for ny innovasjonsutvikling, i tett samarbeid med industri og næringsaktører som selv investerer i forskning og utvikling. Tilnærmingen legger til grunn gode offentlig-private samarbeid, der begge parter deltar i innovasjonsprosessen, og utfyller hverandres initiativ.

Økonomen Mariana Mazzucato er blant dem som tydeligst har illustrert statens rolle i innovasjonsprosesser, der offentlige aktører har fungert som en retningsgivende entreprenør.⁶⁹ Ved å formulere utfordringer som må løses, peke ut en overordnet «kurs» for innovasjon, og selv involvere seg i radikal forskning og utvikling med ukjent utfall, har staten lagt grunnlaget for nye teknologiske løsninger som ellers ikke ville blitt utviklet. Private aktører har i etterkant bygget kommersiell lønnsom virksomhet på kunnskapen og teknologien utviklet av det offentlige.⁷⁰ Offentlige aktører presser dermed ikke ut private aktører og erstatter dem i markedet, men avlaste risiko, viser vei, skaper systemer for innovasjon i samarbeid med markedsaktører og gir grunnlag for modig og visjonær teknologiutvikling.

Som Mazzucato viser er statens rolle i innovasjonsprosesser feilvurdert og undervurdert i dag. Økonomisk forskning viser at det er staten som i flere tilfeller har stått for de mest banebrytende løsningene innenfor en rekke teknologiområder og bransjer, som for eksempel infrastruktur, nanoteknologi, bioteknologi og fornybar energi. Dette har igjen lagt grunnlaget for industrien og den økonomiske utviklingen. Slik teknologiutvikling ville ikke funnet sted dersom vi hadde ventet på markedet alene, eller dersom myndighetene skulle bidratt gjennom en passiv og tilretteleggende næringspolitikk.⁷¹

Offentlige aktørers rolle har vært særlig betydningsfull i de tidlige fasene av teknologiutvikling, som er kapitalintensiv og risikofylt. Offentlig risikokapital vil måtte ha et annet formål enn privat risikokapital: risikoviljen må være større, tidsrammen for investeringen kan være lengre og avkastningskravet kan være lavere. Staten må tilby *tålmodig kapital*. Om man stiller samme krav til både offentlig og privat kapital, vil den offentlige kapitalen være overflødig. Men en forutsetning for legitimiteten til slike investeringer over tid, er selvsagt også at gode resultater kommer fellesskapet som har finansiert dem til gode.

I følge Mazzucato er landene som leder an i den grønne teknologiutviklingen i dag, for eksempel innen ny fornybar energi, også de landene hvor statens rolle i innovasjonsprosesser er forstått som noe mer enn kun å imøtekomme markedsfeil.⁷² I disse tilfellene er offentlige initiativ ikke innrettet mot *hvilken som helst teknologiutvikling*, men mot en ønsket retning som kan gi grønn og høy verdiskaping.

Dersom en setter Mazzucatos teorier opp mot en næringsnøytral tilnærming blir det spesielt tydelig hvorfor næringsutviklingen i en økonomi trenger en felles retning: en helt næringsnøytral tilnærming vil innebære at man ikke synes det er noe problem at det investeres langt mer i eiendom enn i forskning og industriutvikling. Men en slik tilnærming vektlegger ikke de samfunnsøkonomiske gevinstene vi oppnår når bedrifter investerer mer i det som vil gi oss vekst i framtida. Og selv om forsøk på å utvikle ny teknologi eller skape nye bedrifter ikke lykkes i tråd med fastsatte mål, har forsøkene allikevel ofte bidratt til ny kunnskap som kan brukes som utgangspunkt for annen teknologiutvikling. Dette er vurderinger som den enkelte bedrift ikke kan ta med i sin investeringsbeslutning, men noe som myndighetene kan.⁷³

En næringspolitikk som skal imøtekomme behov for grønn og rettferdig utvikling må legge til grunn en riktig forståelse av nasjonale, regionale og lokale offentlige aktørers betydning for innovasjon.

3.3.3 Samfunnet har flere mål enn næringslivet

Næringspolitikken kan ikke utelukkende vurderes fra et bedriftsøkonomisk perspektiv. Tvert imot bør næringspolitikken legge til grunn at fellesskapet har flere målsetninger for sine investeringer enn næringslivet har for sine. En næringspolitikk kan begrunnes fra sikkerhetshensyn, fordelingshensyn, og geografiske hensyn. Videre kan samfunnets vurderinger av avkastningen av en investering ikke samsvare med bedriftsøkonomiske vurderinger, fordi tidsperspektivet i et bedriftsøkonomisk perspektiv er for kort, mens samfunnets tidsperspektiv er lengre. Og risikoen ved en investering kan være både akseptabel og nødvendig for samfunnet, men ikke for én enkeltinvestor.⁷⁴

En framtidsrettet aktiv næringspolitikk må sikre kontroll over sentrale naturressurser, infrastruktur og strategisk viktig teknologi for nasjonal sikkerhet og beredskap. Betydningen av nasjonal kontroll over infrastruktur og samfunnskritisk teknologi vil sannsynligvis bli viktigere i årene som kommer som følge av geopolitiske forhold og teknologisk utvikling.

Det statlige eierskapet er en sentral del av en aktiv næringspolitikk. Det bidrar til å ivareta norskbasert styring og forankring av tyngdepunkter i landets næringsliv.⁷⁵ Norsk hovedkontor i selskaper av strategisk betydning vil kunne legge til rette for at vi opprettholder spesialisert industriell, teknologisk og finansiell kompetanse i Norge. Hovedkontor i Norge gjør også at forsknings- og utviklingsaktiviteter skjer her.

En aktiv næringspolitikk må ikke minst sees i tett sammenheng med distriktpolitikken. Den norske næringspolitikken i tidligere tiår handlet ikke om kun om kortsiktig lønnsomhet, men om hvordan man kunne opprettholde arbeidsplasser i hele landet. De to politikkområdene var så tett koblet at distriktpolitikk på 60- og 70-tallet i Norge i stor grad handlet om næringspolitikk, og ikke offentlig politikk og velferdstjenester, som i dag. Slik ble distriktene et viktig virkemiddel fremfor et hinder for å imøtekomme sentrale politiske og økonomiske utfordringer for landet vårt. Resultatene av politikken er tydelig i dag: en av årsakene til at Norge i dag er mer desentralisert enn Sverige kommer nettopp av at nærings- og distriktpolitikken i Norge på 1970-tallet var betydelig mer integrert enn i Sverige.

Distriktspolitikk er, på samme måte som klima, et hensyn som må gå på tvers av alle samfunnsområder – og som dermed sjelden kommer i førersetet. Men dersom politikken skal utvikle distriktene, må den være tilstede i alt. De senere årene har man imidlertid begynt å rendyrke sektorpolitikken framfor helheten. Vi hører stadig oftere at et politikkområde er for viktig til å reduseres til distriktspolitikk: landbrukspolitikken må gi lønnsom drift, og kan ikke være distriktspolitikk. Det samme gjelder for næringspolitikken. Og det er lett å argumentere for at sektorpolitikken ikke også kan ha distriktspolitiske mål som er kostbare på kort sikt. Vi kan tilsynelatende få mer igjen for samme eller mindre ressursbruk, og får fokusert innsatsfaktorene.

Men felles for våre tidligere økonomiske eventyr er at de har utspring i virksomheter som i stor grad er lokalisert langs kysten og i distriktene. Og naturressursene som vil gi grunnlag for framtidens næringsliv i Norge er spredt over hele landet. Allikevel, til tross for ambisjoner om å gi gode liv i hele Norge, så fortsetter sentraliseringen. Ifølge SSBs befolkningsframskrivninger for årene 2018-2040 vil veksten i folketallet først og fremst komme i sentrale strøk, mens mange distriktskommuner får nedgang i folketallet. Den sterkeste veksten er i Oslo og Akershus med like over 20 prosent økning i folketallet. Finnmark, Nordland og Sogn og Fjordane er i den andre enden av skalaen med vekst på kun mellom 2 og 4 prosent.⁷⁶

For å få utløst potensialet for ny vekst og næring i Norge, der vi har de beste forutsetningene, er det helt avgjørende å sikre levende distrikter der folk kan både bo, utdanne seg og jobbe. Derfor er det behov for en aktiv næringspolitikk som sees i tett sammenheng med en helhetlig distriktspolitikk.

3.3.4 En tilretteleggende næringspolitikk er ikke nok

Teoretisk er det mange gode argumenter for en næringsnøytral eller tilretteleggende næringspolitikk, men disse holder ikke i møtet med virkeligheten. Dersom politikerne hadde hatt en næringsnøytral tilnærming da vi fant olje, ville det norske oljeeventyret sett veldig annerledes ut. Forløperen til Fremskrittspartiet, Anders Langes parti, foreslo i Stortinget i 1975 at Norge burde selge Statoils oljelisenser, blant annet rettighetene i Statfjord-feltet, til amerikanske selskaper for 10 milliarder kroner. Begrunnelsen var at partiet ikke så gode grunner til at staten skulle involvere seg inn i denne bransjen framfor andre. Høyre på sin side stemte mot konsesjonssystemet for petroleumsnæringen på norsk sokkel på 1960-tallet.

Det er heller ikke mulig å føre en helt næringsnøytral politikk i praksis: et høyt skatte- og avgiftsnivå som i Norge vil ha kostnader og insentiver som virker ulikt for ulike næringer. Det samme gjør insentiver for mer forskning og utvikling i bedriftene, ettersom insentiver for mer forskning fungerer best for de bedriftene og næringene som forsker mest.⁷⁷ Vilkårene mellom næringer er allerede ulike fordi en så stor del av økonomien vår, som oljesektoren, over lang tid har trukket på en grunnrente og dermed stiller sterkere i konkurransen om arbeidskraft og investeringer. Det å ikke ta aktive politiske valg for næringsutviklingen er dermed også et valg om å støtte dagens næringslivsstruktur og gårdsdagens løsninger. *En*

såkalt nøytral politikk ender dermed gjerne i en konservering av dagens næringsstruktur. Nøytral næringspolitikk handler derfor mer om retorikk enn om reell politikk.

Det er få som argumenterer for å være helt næringsnøytrale i Norge.⁷⁸ Også de borgerlige partiene tar til orde for en aktiv næringspolitikk, og uttaler at de har gått bort fra en næringsnøytral tilnærming.⁷⁹ Det er allikevel tydelig at det legges noe annet i begrepet «aktiv næringspolitikk» fra dem, enn fra sentrum-venstres side. Dagens næringspolitikk kan kanskje mest presist kalles en form for *tilretteleggende* næringspolitikk.

Men en slik tilnærming, der hovedansvaret og risikoen for å løse samfunnsutfordringene våre overlates til bedriftene, mens offentlige aktører inntar en mer tilbaketrukket rolle, er en politikk som ikke er i tråd med forskning og det vi vet om vellykket innovasjon og industriutvikling.

En framtidsrettet, retningsgivende næringspolitikk innebærer ikke at staten skal gjøre oppgavene som private aktører kan gjøre, bare litt bedre eller likt. Offentlige aktører skal gjøre det som ellers ikke vil bli gjort, for å bruke økonomen John Maynard Keynes' ord.

Dette kan for eksempel innebære å sette i gang forskning, testing og industriutvikling som ellers ikke vil finne sted, for paradigmeskifter mot mer klima- og miljøvennlig teknologi, framfor inkrementell utvikling.⁶

3.3.5 Mål og tiltak for en aktiv og retningsgivende næringspolitikk

Eksempler på tiltak for en ny, retningsgivende næringspolitikk er:

1. Offentlige anskaffelser skal brukes systematisk for å utvikle nye, grønne næringsmuligheter for Norge, for eksempel innen maritim næring.
2. Staten må ta mer risiko. Offentlig tålmodig kapital skal ikke konkurrere med privat kapital, men bidra til teknologiutvikling som ikke vil finansieres av markedet, som har potensial for å gi verdiskaping og bærekraftig produksjon i Norge i framtida.
3. Staten kan bidra til å fylle hull i grønn næringsutvikling som er langsiktig og en del av verdikjeder der norske aktører deltar i flere faser. Slik kan man sikre at aktører i samme kjede finner hverandre. Dette kan gjøres på flere måter, for eksempel ved å styrke FoU, infrastruktur eller at det offentlige foretar direkte investeringer.

⁶ Thomas Kuhn formulerte i 1962 teorien om paradigmeskifter: han observerte at den vitenskapelige debatten innenfor et fagmiljø foregår innenfor rammene av eksisterende teori og verdensbilde, der mesteparten av utviklingen handler om å bekrefte eller redefinere eksisterende rammer. Slik fungerer utviklingen frem til det oppstår noe som ikke passer inn i eksisterende rammer, og setter det gamle paradigme i krise, med sterke motsetninger mellom dem som forsvaret det eksisterende og de som tar til orde for et nytt paradigme. Jo mer som er investert i det eksisterende, jo mer vil det forsvares. Overgangen til et nytt paradigme skjer kun etter at bevismengden er stor.

4. Det statlige eierskapet skal brukes systematisk og strategisk for å bygge nye, norske næringsmuligheter. Tilnærmingen innebærer en ny fleksibilitet i det statlige eierskapet: staten kan kjøpe eller øke sitt eierskap i selskaper, for eksempel i forbindelse langsiktig teknologiutvikling som krever tilgang til tålmodig kapital, eller dersom det er fare for at selskaper flytter ut av landet. Statlig eierskap kan dermed redusere betydningen av kortsiktige kvartalsvise resultater i utviklingsfaser. Samtidig skal staten selge seg ned og ut av selskaper når behovet for statlig eierskap ikke er tilstede.

5. Regionale myndigheters utviklingsrolle må styrkes. Utviklerrollen ligger i dag til fylkeskommuner, men betydelige økonomiske kutt gjør det vanskelig å fylle rollen. Behov for ny og oppgradert infrastruktur og potensial for offentlig/private partnerskap fanges ofte først opp på dette nivået.

3.4 Oppsummering

Myndighetenes oppgave er å sørge for gode rammevilkår for næringslivet. Det betyr også å stimulere bærekraftige løsninger og å sørge for trygge jobber. En retningsgivende næringspolitikk skal stille høye krav til lave utslipp og effektiv ressursbruk, og skal stimulere til utvikling av løsninger fellesskapet trenger.

4 Virkemidler må understøtte hverandre

En aktiv næringspolitikk innebærer å peke på utfordringer og sette ressurser til å løse dem. Det kan gjøres fra flere kanter: forbud og pålegg, statlig eierskap, skatter, avgifter og subsidier, forskningsmidler, risikokapital, kunnskapsinvesteringer, testsentre og innkjøp er blant verktøyenestaten har til rådighet.

Flere virkemidler må understøtte viktige mål, og de må være langsiktige og risikovillige der det trengs.

En rekke virkemidler eksisterer allerede og kan tas i bruk for å understøtte tydeligere tallfestede og tidfestede mål:

Strategisk statlig eierskap: Staten som eier må speile de målene som er satt for verdiskapning og kunnskapsutvikling i samfunnet. I praksis betyr det å drive langsiktig teknologiutvikling, og ikke opptre passivt og kortsiktig for å smøre budsjettene. Strategisk viktige virksomheter med stor statlig eierandel må beholde hovedkontor, forskning og utvikling i Norge. Det tar lang tid å bygge opp et kompetansemiljø, men kort tid å rive det ned.

Forvaltningregimer for naturressursbaserte næringer: Prinsippene som ligger til grunn for forvaltningen av vindkraft og andre «nye» naturressursbaserte energinæringer er svært ulikt regimene for olje og vannkraft, som Norge har etablert tidligere. Dette gjelder blant annet krav til offentlig eierskap og skatteregime. I utviklingen av nye store næringer må storsamfunnet være bevisst hvilke prinsipper vi ønsker å ta med oss videre, for å sikre at fellesskapet fortsatt nyter godt av store investeringer og bruk av felles ressurser.

Klynger: Klyngetenkning har stått sentralt i virkemiddelbruken i norsk næringspolitikk de siste tiårene. Klyngeprogrammer har vært viktige for å styrke kunnskapsinvesteringer og innovasjon i en rekke norske næringsmiljøer over store deler av landet. Det kan innvendes at eksisterende klynger i all hovedsak er etablert innenfor tradisjonelle sektorer, likeartede temaer og geografisk samlokaliserte. Spørsmålet er om dette kan virke konserverende på eksisterende næringsstrukturer, og i tilstrekkelig grad også legger til rette for nettverk og innovasjon på tvers av sektorer.

Nasjonalt eierskap: Det er en verdi og potensiale for økte ringvirkninger at både tunge nøkkelkompetansebedrifter og naturressurser har norske eiere.

Planmessighet: Det skjer mye god og fremtidsrettet teknologiutvikling, også med støtte fra norsk virkemiddelapparat. Eksemplene Tizir, Hydro Karmøy, Glencore nikkelverk, Finnjord smelteverk er gode eksempler som også illustrerer en utfordring: spennende enkeltprosjekter men ikke del av en helhetlig strategi med tallfestede mål og som myndighetene bygger opp under.

Teknologi og kunnskapsoverføring: Norge har mange små og mellomstore bedrifter med begrensede likviditet og kapasitet til å gjøre store investeringer i digital omstilling og utvikling av nye og mer bærekraftige forretningsmodeller. Virkemiddelapparatet må støtte oppunder kompetansebygging og –overføring målrettet disse

Regional utvikling: Regionale myndigheter er i dag pålagt å bidra til næringsutvikling, men de økonomiske forutsetningene er sterkt svekket de senere årene. Dette rammer alle nivå i det regionale og kommunale virkemiddelapparatet. Det reduserer også muligheten for privat/offentlige spleiselag, som er vanlige regionale virkemiddel for næringsutvikling. Reduksjonen av de regionale utviklingsmidlene rammer spesielt de fylkene hvor næringsutvikling bygger på naturressursene, og vil være spesielt kritisk for kapitalsvake næringer. Fylkeskommunene må rustes økonomisk til å bidra med innovasjon, støtte til bedriftsetablering, omstillingsstøtte, for å nevne noe.

Forbud og påbud: CO2-avgift, forbud mot fakling, byggtekniske krav til energieffektivisering etc. Men forbud og påbud vil primært redusere utslipp, ikke stimulere til teknologisprang.

Offentlige innkjøp: Innovasjonsevnen i offentlig sektor er lav, men vi har mange eksempler på at offentlige innkjøp kan stimulere til utvikling av nye løsninger. Norske myndigheter kjøper varer og tjenester for drøye 500 milliarder kroner hvert år. Disse innkjøpene kan i langt større grad brukes til å presse frem lave utslipp og effektiv ressursbruk. Elektrisk fergedrifter et eksempel på at slik innkjøpsmakt kan ha effekt.

Risikokapital og risikoavlastning: En rapport fra Boston Consulting Group peker på at det er spesielt vanskelig å innhente risikokapital i en mellomfase for oppstartselskaper i Norge, og at investeringene fra ekstern risikokapital i Norge i 2013 var lavest i Norden. Rapporten mener få uformelle investorer og norske gründers begrensede vekstambisjoner kan være med og forklare hvorfor. Offentlig sektor spiller imidlertid en viktigere rolle for risikokapital i Norge, enn i Sverige og Finland, spesielt i såkorn- og oppstartfasen.⁸⁰ Dette vitner om at en av hovedutfordringen i Norge er å tiltrekke mer privat risikokapital. Som en mulig løsning, nevner rapporten at: «Flere land, blant annet Storbritannia og Sverige, har innført skatteinsentiver for investeringer i oppstartsselskaper for å øke tilgangen på risikokapital fra kunnskapsrike og erfarne investorer ("smart kapital").»⁸¹ Også Drømmeløftet pekte på vanskeligheter med å mobilisere tidlig fase risikokapital.

En utfordring med tålmodig offentlig kapital har vært at mandatene ligger så tett opp til kommersielle investeringsfond at de mister sin tilleggsverdi. En høyere risikoprofil for utvalgte løsninger der klimavennlig teknologi er under utvikling, men for langt unna kommersialisering til å oppnå nødvendig kapital, bør vurderes.

Statlig kapital kan være et viktig virkemiddel for å tiltrekke privat kapital og redusere risiko. I Finland har staten tatt initiativ til et program for å skaffe til veie én milliard euro i et risikokapitalfond (venture capital fund). Fondet skal ha et særlig fokus på foretak i vekst. For å skaffe privat kapital er tanken at staten tar størstedelen av eventuelle tap, mens de private kapitaleierne får mesteparten av eventuelle overskudd. Ideen er at staten skal stimulere til økte investeringer av privat risikokapital, ved å avlaste de private kapitaleierne for risiko.

Investeringsstøtte og teknologistøtte: et eksempel er Klimateknologifondet under Enova. Finansiering av piloter og demonstrasjonsanlegg etterlyses ofte av norske virksomheter: man bør opprette et statlig fond. Demonstrasjons- og kommersialiseringsfasen av ny teknologi er den fasen hvor det i dag er vanskeligst å få midler, både fra statlig og privat hold. Det hjelper

lite at en idé er god hvis en bedrift ikke kan vise til at den er testet i stor nok skala. Da vil det være krevende å få solgt produktet, og det kan også være vanskelig å tiltrekke seg privat investeringskapital. I Norge bruker vi omlag 30 milliarder kroner på forskning og utvikling, men knapt 1–2 prosent av det samme beløpet for å kommersialisere resultatene av den forskningen.

Strategisk statlig eierskap: Også gjennom strategisk statlig eierskap i nye, voksende markeder kan staten bidra til vekst i strategiske markeder. Da Norge fant oljen sørget staten for opprettelsen av heleide og deleide statlige selskaper for å sørge for konkurranse, også nasjonalt, hvilket igjen stimulerer til innovasjon og utvikling. Statlig eierskap i form av egenkapital kan altså være et middel både for økt konkurranse i markeder, og for å tilrettelegge for at nye industrier kan vokse seg bærekraftige og private aktører etablere seg.

5 Videre arbeid

I dette notatet har utvalget begrenset seg til overordnede mål og prinsipper, og eksempler på virkemidler som bør inngå i et rettferdig grønt skifte. I arbeidets neste fase skal medlemmene dykke ned i flere sektorer og utforske konkrete løsninger og tiltak for disse. Resultatene av fase II presenteres mot slutten av 2019.

Siterte verk

¹ OECD Green Growth Indicators 2017. <http://www.oecd.org/greengrowth/green-growth-indicators-2017-9789264268586-en.htm>

² Perspektivmeldingen 2017, Meld. St. 29 (2016–2017). <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-29-20162017/id2546674/>

³

«Grønn konkurransekraft. Rapport fra regjeringens ekspertutvalg for grønn konkurransekraft.» 2016. <https://www.gronkonkurransekraft.no/files/2016/10/Strategi-for-grønn-konkurransekraft.pdf>

⁵ Annegrete Bruvoll, Ingeborg Rasmussen og Steinar Strøm: «Nye Norge – forutsetninger for en ny næringspolitikk». Vista Analyse rapport 2011/14. <https://www.vista-analyse.no/no/publikasjoner/nye-norge-forutsetninger-for-en-ny-naeringspolitikk/>

⁶ Aas, Anne Jorun: «Strategiske veivalg og omstilling for fossile selskaper», 27. januar, 2015. Energi og Klima. <http://energiogklima.no/kommentar/strategiske-veivalg-og-omstilling-for-fossile-selskaper/>

⁷ «Grønn konkurransekraft. Rapport fra regjeringens ekspertutvalg for grønn konkurransekraft.» 2016. <https://www.gronkonkurransekraft.no/files/2016/10/Strategi-for-grønn-konkurransekraft.pdf>

⁸ Annegrete Bruvoll, Ingeborg Rasmussen og Steinar Strøm: «Nye Norge – forutsetninger for en ny næringspolitikk». Vista Analyse rapport 2011/14. <https://www.vista-analyse.no/no/publikasjoner/nye-norge-forutsetninger-for-en-ny-naeringspolitikk/>

⁹ «Grønn konkurransekraft. Rapport fra regjeringens ekspertutvalg for grønn konkurransekraft.» 2016. <https://www.gronkonkurransekraft.no/files/2016/10/Strategi-for-grønn-konkurransekraft.pdf>

¹⁰ Perspektivmeldingen 2017, Meld. St. 29 (2016–2017). <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-29-20162017/id2546674/>

¹¹ Perspektivmeldingen 2017, Meld. St. 29 (2016–2017). <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-29-20162017/id2546674/>

¹² Leo A. Grünfeld, Magnus Gulbrandsen, Endre Kildal Iversen: «Nord-Norge i verdensklasse. En mulighetsstudie». Menon, 2014. <https://www.menon.no/publication/agenda-nord-norge-mulighetsstudie-for-landsdelen/>

¹³ Vestlandsmeldingen. En perspektivmelding for Vestlandet. https://www.vestlandskonferansen.no/wp-content/uploads/2019/02/210219-Vestlandsmeldingen_210219.pdf

¹⁴ Kapital i omstillingens tid. Næringslivets tilgang til kapital. Norges offentlige utredninger 2018: 5. <https://www.regjeringen.no/contentassets/62f6dd4e0274432da6475e53f4b14d44/no/pdfs/nou201820180005000dddpdfs.pdf>

¹⁵ Kapital i omstillingens tid. Næringslivets tilgang til kapital. Norges offentlige utredninger 2018: 5. <https://www.regjeringen.no/contentassets/62f6dd4e0274432da6475e53f4b14d44/no/pdfs/nou201820180005000dddpdfs.pdf>

¹⁶ Kapital i omstillingens tid. Næringslivets tilgang til kapital. Norges offentlige utredninger 2018: 5. <https://www.regjeringen.no/contentassets/62f6dd4e0274432da6475e53f4b14d44/no/pdfs/nou201820180005000dddpdfs.pdf>

¹⁷ Annette Alstadsæter, «Heia eignedomsskatt!». Kronikk i Dagens Næringsliv, 29/4-19. <https://www.dn.no/samfunn/skatt/boligskatt/eiendomsskatt/heia-eigedomsskatt/2-1-593606>

¹⁸ Annegrete Bruvoll, Ingeborg Rasmussen og Steinar Strøm: «Nye Norge – forutsetninger for en ny næringspolitikk». Vista Analyse rapport 2011/14. <https://www.vista-analyse.no/no/publikasjoner/nye-norge-forutsetninger-for-en-ny-naeringspolitikk/>

¹⁹ Annegrete Bruvoll, Ingeborg Rasmussen og Steinar Strøm: «Nye Norge – forutsetninger for en ny næringspolitikk». Vista Analyse rapport 2011/14. <https://www.vista-analyse.no/no/publikasjoner/nye-norge-forutsetninger-for-en-ny-naeringspolitikk/>

²⁰ Annegrete Bruvoll, Ingeborg Rasmussen og Steinar Strøm: «Nye Norge – forutsetninger for en ny næringspolitikk». Vista Analyse rapport 2011/14. <https://www.vista-analyse.no/no/publikasjoner/nye-norge-forutsetninger-for-en-ny-naeringspolitikk/>

²¹ Annegrete Bruvoll, Ingeborg Rasmussen og Steinar Strøm: «Nye Norge – forutsetninger for en ny næringspolitikk». Vista Analyse rapport 2011/14. <https://www.vista-analyse.no/no/publikasjoner/nye-norge-forutsetninger-for-en-ny-naeringspolitikk/>

-
- ²² Petroleumsvirksomhetens plass i det norske samfunn. St.meld. nr. 25 (1973-74) <https://www.regjeringen.no/contentassets/695b71fb157043998a9643f72b3ed843/stm197319740025000ddd.pdf>
- ²³ Teknologirådet: «Luksusfellen – Omstilling i en oljeøkonomi», Rapport, 2015. <https://teknologiradet.no/publication/luksusfellen-omstilling-oljeokonomi/>
- ²⁴ Mette Nord, Jan Olav Andersen, Silje Ask Lundberg, Kjersti Barsok og Roy Pedersen: «Omstillingen må være rettferdig hvis alle skal med». Kronikk publisert hos Energi og Klima, 8/2-19 <https://energiogklima.no/kommentar/omstillingen-ma-vaere-rettferdig-hvis-alle-skal-med/>; Silje Ask Lundberg, Mette Nord, Jan Olav Andresen, Gaute Eitrem, Truls Gulowsen og Kjersti Barsok: «Norsk fagbevegelse og miljøbevegelse jobber for rettferdig omstilling. Det finnes tross alt ingen jobber på en død planet». Kronikk publisert hos frifagbevegelse 20/12-18. <https://frifagbevegelse.no/bloggen/norsk-fagbevegelse-og-miljobevegelse-jobber-for-rettferdig-omstilling-det-finnes-tross-alt-ingen-jobber-pa-en-dod-planet-6.185.602458.73d4fc53b7?fbclid=IwAR1GGhaM4TSI8Tu7aSyb6LE6bSmLmVJqlz7HCxcuFHLLYuywImuQ3nkj3g>
- ²⁵ Perspektivmeldingen 2017, Meld. St. 29 (2016–2017). <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-29-20162017/id2546674/>
- ²⁶ Produktivitet - grunnlag for vekst og velferd. NOU 2015:1. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2015-1/id2395258/>
- ²⁷ Erling Barth og Kalle Moene: «Innovasjon, kunnskap og omstillinger - reell versus ideell konkurranse». 2014. Publisert på Produktivitetskomisjonens hjemmeside: <http://produktivitetskomisjonen.no/notater/>
- ²⁸ Lønnsdannelsen og utfordringer for norsk økonomi. NOU 2013: 13. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2013-13/id747181/>
- ²⁹ «Lønnsomme investeringer i fellesskap». Notat fra Tankesmien Agenda, 11/2018 <https://tankesmienagenda.no/notater/lonnsomme-investger-i-fellesskap/>
- ³⁰ «Lønnsomme investeringer i fellesskap». Notat fra Tankesmien Agenda, 11/2018 <https://tankesmienagenda.no/notater/lonnsomme-investger-i-fellesskap/>; «Handel, globalisering og det norske arbeidslivet. Notat fra Tankesmien Agenda, 2017. <https://tankesmienagenda.no/wp-content/uploads/Policynotat-Handel-Sigrid.compressed.pdf>
- ³¹ Sigrun Aasland, «Civita og NHO bløffer om næringslivet». Kronikk publisert hos Agenda Magasin 28/6-19. <https://agendamagasin.no/kommentarer/civita-og-nho-bloffer-om-naeringslivet/>
- ³² Kieren Moffat, Airong Zhang, Justine Lacey og Sina Leipold, «The social licence to operate: A critical review». Publisert i *Forestry* 89(5), 2015, https://www.researchgate.net/publication/284423213_The_social_licence_to_operate_A_critical_review
- ³³ «Ingen miljøvernministere har nådd målene: – Har bedratt oss selv flere ganger». Nyhetssak NRK 25/10-18. <https://www.nrk.no/norge/for-fjerde-tiar-pa-rad-er-norge-milevis-unna-sine-klimamal-1.14252878>
- ³⁴ Klimarisiko og norsk økonomi. NOU 2018: 17. <https://www.regjeringen.no/contentassets/c5119502a03145278c33b72d9060fbc9/no/pdfs/nou201820180017000ddd.pdf>
- ³⁵ Klimarisiko og norsk økonomi. NOU 2018: 17. <https://www.regjeringen.no/contentassets/c5119502a03145278c33b72d9060fbc9/no/pdfs/nou201820180017000ddd.pdf>
- ³⁶ «Olje- og gass til Europa sikrer Norges handelsoverskudd». Artikkel publisert på SSBs hjemmeside 6/2-19 <https://www.ssb.no/utenriksokonomi/artikler-og-publikasjoner/olje-og-gass-til-europa-sikrer-norges-handelsoverskudd>
- ³⁷ Annegrete Bruvoll, Ingeborg Rasmussen og Steinar Strøm: «Nye Norge – forutsetninger for en ny næringspolitikk». Vista Analyse rapport 2011/14. <https://www.vista-analyse.no/no/publikasjoner/nye-norge-forutsetninger-for-en-ny-naeringspolitikk/>
- ³⁸ Annegrete Bruvoll, Ingeborg Rasmussen og Steinar Strøm: «Nye Norge – forutsetninger for en ny næringspolitikk». Vista Analyse rapport 2011/14. <https://www.vista-analyse.no/no/publikasjoner/nye-norge-forutsetninger-for-en-ny-naeringspolitikk/>
- ³⁹ Roger Bjørnstad, Jon Erik Dølvik og Ragnar Nymoen: «Økt innvandring har skapt et tilbudsjokk i det norske arbeidsmarkedet». I «Allmenngjøring av tariffavtaler». Rapport nr. 2-2015, Senter for Lønnsdanning.
- ⁴⁰ <http://www.tankesmienagenda.no/wp-content/uploads/Perspektivnotat-Ulikhet-Hannah-Gitmark.compressed.pdf>
- ⁴¹ «The Inclusive Development Index 2018 Summary and Data Highlights». World Economic Forum, 2018. <https://www.weforum.org/reports/the-inclusive-development-index-2018>
- ⁴² Martin R. Stuchtey, Per-Anders Enkvist og Klas Zumwinkel, «A good disruption. Redefining Growth in the Twenty-First Century». Bloomsbury Business, 2016.

-
- ⁴³ Martin R. Stuchtey, Per-Anders Enkvist og Klas Zumwinkel, "A good disruption. Redefining Growth in the Twenty-First Century". Bloomsbury Business, 2016.
- ⁴⁴ Per Espen Stoknes og Johan Rockström: "Redefining green growth within planetary boundaries". Artikkel publisert i *Energy Research & Social Science* 44, 2018
- ⁴⁵ Per Espen Stoknes og Johan Rockström: "Redefining green growth within planetary boundaries". Artikkel publisert i *Energy Research & Social Science* 44, 2018
- ⁴⁶ Martin R. Stuchtey, Per-Anders Enkvist og Klas Zumwinkel, "A good disruption. Redefining Growth in the Twenty-First Century". Bloomsbury Business, 2016.
- ⁴⁷ Martin R. Stuchtey, Per-Anders Enkvist og Klas Zumwinkel, "A good disruption. Redefining Growth in the Twenty-First Century". Bloomsbury Business, 2016.
- ⁴⁸ Martin R. Stuchtey, Per-Anders Enkvist og Klas Zumwinkel, "A good disruption. Redefining Growth in the Twenty-First Century". Bloomsbury Business, 2016.
- ⁴⁹ Martin R. Stuchtey, Per-Anders Enkvist og Klas Zumwinkel, "A good disruption. Redefining Growth in the Twenty-First Century". Bloomsbury Business, 2016.
- ⁵⁰ Martin R. Stuchtey, Per-Anders Enkvist og Klas Zumwinkel, "A good disruption. Redefining Growth in the Twenty-First Century". Bloomsbury Business, 2016.
- ⁵¹ «Circular Economy Closing the loop. An ambitious EU circular Economy Package.» European Commission. https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/circular-economy-factsheet-general_en.pdf
- ⁵² Martin R. Stuchtey, Per-Anders Enkvist og Klas Zumwinkel, "A good disruption. Redefining Growth in the Twenty-First Century". Bloomsbury Business, 2016.
- ⁵³ "Lønsforskjellane aukar: Null lønsvekst for dei dårlegast løna dei siste ti åra». Nyhetssak hos frifagbevegelse.no, 22/2-19, https://frifagbevegelse.no/nyheter/lonsforskjellane-aukar-null-lonsvekst-for-dei-darlegast-lona-dei-siste-ti-ara-6.158.613178.4ef5756ab2#_ga=2.250351750.1475598392.1557567694-515948143.1550229148
- ⁵⁴ "Formuen er like ulikt fordelt i Norge som i Storbritannia". Kommentar hos *Agenda Magasin*, 4/3-19, <https://agendamagasin.no/kommentarer/formuen-ulikt-fordelt-norge-storbritannia/>
- ⁵⁵ Informasjonssak hos Norsk petroleum, <https://www.norskpetroleum.no/okonomi/arbeidsplasser/>
- ⁵⁶ "Oljemilliarder flommer over kommunene" Nyhetssak hos *VG* 14/3-19, https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/BJAkR0/oljemilliarder-flommer-over-kommunene?utm_content=row-1&utm_source=vfront&fbclid=IwAR1lO82ABpHOWaQNVvV4CZC-v7kuBqfyjQ6TVPR9drGHsCefG9FthxzVRfo
- ⁵⁷ «Geografiske forskjeller i inntektsmobilitet i Norge» Rapport 31-2018, Samfunnsøkonomisk Analyse. <https://static1.squarespace.com/static/576280dd6b8f5b9b197512ef/t/5ca4993a9140b7577c783929/1554291011325/R31-2018+Geografiske+forskjeller+i+inntektsmobilitet+i+Norge.pdf>
- ⁵⁸ Perspektivmeldingen 2017, Meld. St. 29 (2016–2017). <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-29-20162017/id2546674/>
- ⁵⁹ Sigrun Aasland, «Hvem tør temme teknologien?». Kommentar publisert hos *Agenda Magasin* 10/9-18, <https://agendamagasin.no/kommentarer/tor-temme-teknologien/>
- ⁶⁰ «Handel, globalisering og det norske arbeidslivet. Notat fra Tankesmien Agenda, 2017. <https://tankesmienagenda.no/wp-content/uploads/Policynotat-Handel-Sigrid.compressed.pdf>
- ⁶¹ «Handel, globalisering og det norske arbeidslivet. Notat fra Tankesmien Agenda, 2017. <https://tankesmienagenda.no/wp-content/uploads/Policynotat-Handel-Sigrid.compressed.pdf>
- ⁶² «Fra svart gull til grønn vekst – ny politikk for klima og arbeid». Rapport fra Tankesmien Agenda, 2015. <https://tankesmienagenda.no/notater/fra-svart-gull-til-gronn-vekst/>
- ⁶³ Per Martin Labråthen, «Norsk sokkel er en del av løsningen på klimakrisen». Kronikk publisert hos *enerWE.no*, 174-19. <https://enerwe.no/equinor-industri-energi-klima/norsk-sokkel-er-en-del-av-losningen-pa-klimakrisen/315119?fbclid=IwAR1uBhGeqo8Q1oW4GnrFtFVU8-gdz3GRuMwXb6GQb3voAR8T8nljbIhf3oi>
- ⁶⁴ «26 teknologier for fremtiden», rapport publisert av Norsk olje og gass, 2017. <https://www.norskoljeoggass.no/om-oss/nyheter/2017/11/teknologioverforinger-nyhet/>
- ⁶⁵ <https://www.tekna.no/globalassets/filer/rapporter/transferit-1.pdf>
- ⁶⁶ Anne beathe Kristiansen Tinnereim, «Ikke rart at det grønne skiftet blir upopulært». Kommentar publisert hos *Agenda Magasin*, 29/1-19. <https://agendamagasin.no/kommentarer/rart-gronne-skiftet-upopulaert/>
- ⁶⁷ Annegrete Bruvoll, Ingeborg Rasmussen og Steinar Strøm: «Nye Norge – forutsetninger for en ny næringspolitikk». *Vista Analyse* rapport 2011/14. <https://www.vista-analyse.no/no/publikasjoner/nye-norge-forutsetninger-for-en-ny-naeringspolitikk/>
- ⁶⁸ Silvija Seres, «Digitale samfunnsdilemmaer». Kronikk publisert i *Aftenposten*, 10/6-16 <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/o6e40/Kronikk-Digitale-samfunnsdilemmaer--Silvija-Seres>
- ⁶⁹ Mariana Mazzucato, «The Entrepreneurial State», 2013. Anthem Press.

-
- ⁷⁰ Mariana Mazzucato, «The Entrepreneurial State», 2013. Anthem Press.
- ⁷¹ Mariana Mazzucato, «The Entrepreneurial State», 2013. Anthem Press.
- ⁷² Mariana Mazzucato, «The Entrepreneurial State», 2013. Anthem Press.
- ⁷³ Paul Chaffey, "Aktiv eller nøytral? - Retorikk og realiteter i næringspolitikken". Artikkel publisert hos Magma, 2006. <https://www.magma.no/aktiv-eller-noeytral-retorikk-og-realiteter-i-naeringspolitikken>
- ⁷⁴ Annegrete Bruvoll, Ingeborg Rasmussen og Steinar Strøm: «Nye Norge – forutsetninger for en ny næringspolitikk». Vista Analyse rapport 2011/14. <https://www.vista-analyse.no/no/publikasjoner/nye-norge-forutsetninger-for-en-ny-naeringspolitikk/>
- ⁷⁵ Einar Lie, Egil Myklebust og Harald Norvik, «Staten som kapitalist. Rikdom og eierskap for det 21. århundret.». Pax Forlag, 2014
- ⁷⁶ Stefan Leknes, Sturla A. Løkken, Astri Syse og Marianne Tønnessen, «Befolkningsframskrivingene 2018 Modeller, forutsetninger og resultater». SSB-rapport 21/2018. https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/_attachment/354129?_ts=1643ab45088
- ⁷⁷ Paul Chaffey, "Aktiv eller nøytral? - Retorikk og realiteter i næringspolitikken". Artikkel publisert hos Magma, 2006. <https://www.magma.no/aktiv-eller-noeytral-retorikk-og-realiteter-i-naeringspolitikken>
- ⁷⁸ Paul Chaffey, "Aktiv eller nøytral? - Retorikk og realiteter i næringspolitikken". Artikkel publisert hos Magma, 2006. <https://www.magma.no/aktiv-eller-noeytral-retorikk-og-realiteter-i-naeringspolitikken>
- ⁷⁹ <https://hoyre.no/politikk/temaer/arbeid-og-sosial/trygge-arbeidsplasser/>;
<https://www.lmi.no/2017/03/30/vi-har-bestemt-oss-for-at-vi-vil-bygge-denne-naeringen/>
- ⁱⁱ The Boston Consulting Group (2014) «Innovasjon og entreprenørskap - kilder til fremtidige konkurransefortrinn», SIKT 2014. <http://sikt2014.no/files/SIKT_Rapport_Final_22.09.14.pdf> [Lesedato: 15.06.2015]
- ⁸¹ Ibid.